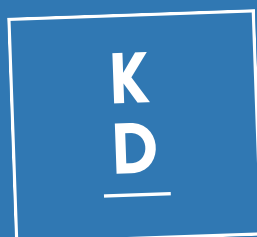

JÄMSTÄLLDHET PÅ RIKTIGT

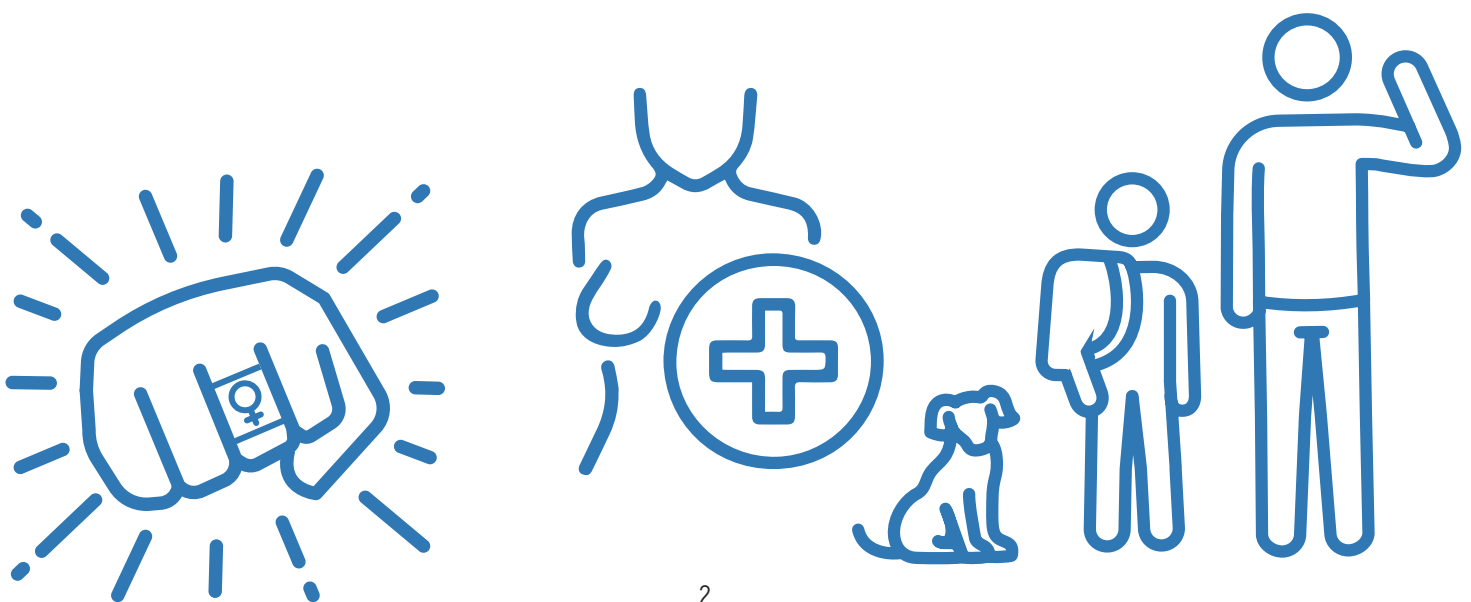
EN JÄMSTÄLLDHETSPOLITIK FÖR
VERKLIGHETENS KVINNOR

– ANTAGEN AV PARTISTYRELSEN I MARS 2021 –

PÅ TRÖSKELN TILL EN NY FEMINISM

Kristdemokraternas utgångspunkt har alltid varit och kommer alltid att vara synen på varje människas lika, unika och okränkbara värde. En människa kan inte och får inte ägas. Hon får inte kränkas eller reduceras till ett redskap för någon annans syften. Dessa insikter var i mångt och mycket en motreaktion på de ideologier som betraktade människan som en kugge i överhetens samhällsmaskin, framförallt under 1900-talets första hälft.

Vår syn på människan och hennes relationer förutsätter att mannen och kvinnan är jämställd. Där jämställdheten är svag, är även människovärdet det. När jämställdheten är svag, så omöjliggörs det relationsbygge som vi människor behöver för att utvecklas till ansvarstagande och goda medborgare i ett samhälle som håller ihop.

På senare år har vi kristdemokrater förändrat jämställdhetsdebatten i Sverige. Vi har visat att jämställdhetsfrågorna inte behöver handla om de akademiska och ekonomiska eliternas frågor. För de allra flesta kvinnor handlar jämställdhet om att få god vård även när det är åkommor som bara drabbar kvinnor, om rättvisa pensioner, om att få vara trygg både utomhus och i hemmet.

Den vänsterfeminism vi vant oss vid i Sverige sedan 1990-talet är ofta elitistisk och nedlåtande. Den handlar mindre om att ställa rättmätiga krav på hur samhället ska fungera för kvinnor, än om hur enskilda kvinnor ska anpassa sig efter krav som ställs ovanifrån. Därför behövs en ny feminism.

Den rapport du håller i din hand utgör Kristdemokraternas nästa stora steg i det pågående jämställdhetsarbetet. Den pekar ut fyra huvudområden där vi kristdemokrater nu tar täten för ett mer jäm-

ställt Sverige. Här redovisar vi en rad nya åtgärder. Dels för en bättre kvinnohälsa och vård, dels mot våld och andra övergrepp som drabbar kvinnor och som är ojämställdhetens mest brutala uttryck. Vi visar även hur arbets- och familjeliv bättre kan kombineras och vi föreslår flera jämställdhetsreformer i Sveriges socialförsäkringssystem.

De perspektiv vi lyfter handlar om vardagsmakt och delaktighet. Vårt fokus är att lösa de problem som verklighetens kvinnor brottas med dagligen. Det handlar om kvinnors rättmätiga krav på att fullt ut vara en del av samhällsbygget och på att kunna lita på Sverige.

TACK för att du läser.

EBBA BUSCH

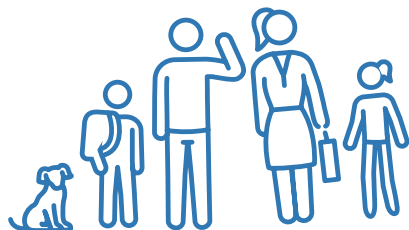
Partiordförande Kristdemokraterna

INNEHÅLL

Kvinnors hälsa och vård – 9

Att kunna kombinera familjeliv och arbetsliv – 17

Kraftsamling mot våld mot kvinnor – 23

Kvinnors arbetsliv och ekonomi – 33

JÄMSTÄLLDHET PÅ RIKTIGT

Grunden för den kristdemokratiska politiken är den kristna människosynen. Denna människosyn utgår från att människan till sin natur är rationell eller förnuftig, vilket ger henne frihet och möjlighet att välja mellan ont och gott. Hon är moraliskt medveten och råder över sina egna handlingar. Det gör henne moraliskt ansvarig. Värdet ger henne rättigheter och ansvaret ger henne skyldigheter. Människan är ett mål i sig. Ingen annan människa får äga henne eller på ett kränkande sätt använda henne som ett medel.

Detta är också grunden för den kristdemokratiska jämställdhetspolitiken:

Alla människor, oavsett kön, är ett mål i sig självt och inte ett medel för någon annan. Det innebär att ingen har rätt att godtyckligt begränsa eller bestämma över en annan människa. Vare sig i syfte att främja sina privata intressen eller i syfte att realisera ideologiska utopier.

Genom historien har män och kvinnor behövt strida för rätten att bli betraktade som tillförlitliga sina egna. Mot livegenskap och mot omyndigförklaringen. För att få likvärdiga förutsättningar och villkor för att kunna utveckla sin fulla potential. Kvinnor har också behövt strida för att de villkor och behov de möter så som kvinnor blir tillgodosedda och högre värderade av samhället.

Att kvinnor har samma rätt som män att både bli betraktade fullt ut som egna personer och rätten att få de behov de har utifrån sina unika förutsättningar tillgodosedda är grunden för vad vi kristdemokrater menar med jämställdhet.

Därmed kan också konstateras att givet att man definierar feminism som rörelsen för jämställdhet då är Kristdemokraterna en feministisk rörelse. Det man dock måste konstatera är att antalet definitioner av feminism och mängden av varianter av etiketten är så omfattande att ordet i praktiken saknar precisering. Eftersom allt vad som menas med den breda och enkla definitionen av feminism också ryms inom begreppet kristdemokrati finns det i grunden inte behov av någon annan term. Att vara kristdemokrat är att vara för kvinnor och mäns likvärdiga förutsättning.

Vi är en röst för verklighetens kvinnor. Detta är våra förslag för hur vi kan göra deras – våra - liv lite lättare att leva. En jämställdhetspolitik för verklighetens kvinnor.

EN JÄMSTÄLLDHETSPOLITIK FÖR VERKLIGHETENS KVINNOR

Kristdemokraterna förändrade den jämställdhetspolitiska debatten inför valet 2018. Framförallt genom att belysa de problem som vanliga kvinnor möter och brottas med till skillnad från de frågor och symbolprojekt som ofta diskuteras.

I stället för genuspedagogik, kvotering av bolagsstyrelser, menskonst, kvotering av föräldraförsäkringen med mera fokuserar Kristdemokraterna på hur vi ska få ner de höga sjukskrivningstalen bland kvinnor, på våldet mot kvinnor, tryggheten på gator och torg, svårigheterna med att kombinera karriär och familjeliv, bristerna i förlossningsvården och kvinnosjukvården, kvinnor i utsatta områden vars liv begränsas av hedersstrukturer, kvinnors låga pensioner och oron över de alltför stora barngrupperna i förskolan.

Bland våra politiska motståndare är det dock populärare att verka för utopiska projekt med framtida mål om matematisk jämställdhet eller upplösning av könen. Kristdemokraterna vill istället möjliggöra mer frihet för kvinnor här och nu.

För det krävs en ny jämställdhetspolitik. En annan syn på balans mellan arbete och familj, mer valfrihet och flexibilitet. Det kräver nya välfärdsreformer. En sådan samhällsförändring sker inte över en natt. Den kan bara ske i steg. En bra plats att ta de första stegen är att reformera kvinnosjukvården, underlätta kombinationen av familjeliv och arbetsliv, stärka kvinnors ekonomi och stoppa våldet mot kvinnor samt hedersförtrycket.

KVINNORS HÄLSA OCH VÅRD

Smärta, obehag, psykiskt lidande och rädsla. Det är vardag för många kvinnor runt om i landet. Det beror på att kvinnosjukdomar och åkommor som främst drabbar kvinnor, länge har varit underbeforskade, underdiagnostiserade och underbehandlade. Det innebär i praktiken att kvinnors fysiska problem, välmående och hälsa inte tagits på allvar. Det är ett stort jämställdhetsproblem i Sverige.

Det framgår också av de nationella patientenkäterna de senaste åren att kvinnor, i större utsträckning än män, upplever att såväl tillgänglighet som bemötande och information är sämre. Kvinnor klagar också till patientnämnder i större utsträckning när det gäller bemötande, undersökning, diagnos, tillgänglighet och läkemedel.

EN TRYGG FÖRLOSSNINGS- OCH EFTERVÅRD

FÖRSLAG

- Inför förlossning ska kvinnan erbjudas det stöd och den typ av förlossning som bedöms vara lämplig efter sammanvägd bedömning av medicinska och psykologiska skäl
- BB-garanti införs med längre garanterad vårdtid – minst två dagar på BB
- Ett system med barnmorsketeam ska utredas
- Nationella riktlinjer för att förebygga förlossningsskador införs och kompetensutveckling bland personal
- Stärkt eftervård - varje nybliven mamma ska erbjudas hembesök av en barnmorska som kan ge stöd den närmaste tiden efter förlossningen. Mödravården får ett särskilt ansvar att följa upp kvinnans hälsa inom en till två veckor efter förlossning
- En "Mamma-rehab-check" ska erbjudas alla nyblivna mammor
- Ökad tillgång till digitala vårdbesök för gravida
- Mödravårdens arbete med stöd för en hälsosam graviditet förstärks

Det föds över hundratusen barn i Sverige varje år och svensk mödra- och förlossningsvård är på många sätt helt fantastisk. Samtidigt finns det

stora problem och mycket som behöver göras. Det handlar om dagens mycket korta vårdtider, ökande förlossningsskräck, stora regionala skillnader mellan förlossningsskador och antalet kejsarsnitt. Eftervården varierar och bristen på barnmorskor är stor i 18 av 21 regioner.

Det behövs ett nationellt ledarskap som pekar ut riktningen för hela förlossningsvården. Varje kvinna ska kunna känna trygghet under sin graviditet samt inför, under och efter förlossningen.

STÖD INFÖR FÖRLOSSNINGEN

Enligt Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) beräknas 14 procent av alla gravida kvinnor ha en svår förlossningsrädsla.¹ Det är därför viktigt att gravida kvinnor erbjuds det medicinska, psykologiska och sociala stöd som behövs för att graviditet, förlossning och efterförlopp ska bli så säkert och en så positiv upplevelse som möjligt, för henne, barnet och övriga familjen. Särskilt stöd ska erbjudas kvinnor med förlossningsrädsla. En sammanvägd bedömning ska göras. Vid behov ska kejsarsnitt kunna vara en möjlighet.

BB-GARANTI – LÄNGRE TID PÅ BB

Bristen på tid är ett genomgående problem inom förlossnings- och eftervården. Enligt Myndigheten för vård- och omsorgsanalys har medelvårdtiden efter förlossning halverats sedan 1990-talet. Under 2018 var medelvårdtiden vid vaginal förlossning under två dygn och det varierar mycket mellan olika regioner. På vissa sjukhus rekommenderas hemgång efter 6-12 timmar. Enligt Sveriges kvinnolobby har Sverige de lägsta vårdtiderna i hela EU. Socialstyrelsen anser i en rapport att de korta vårdtiderna efter förlossning gör att det inte alltid finns tid att se kvinnornas och familjernas behov av återhämtning, information och stöd. Det kan handla om amningsproblem, att upptäcka förlossningsskador eller psykisk ohälsa. Enligt Socialstyrelsen har de akuta återinskrivningarna efter förlossning också ökat.² Idag riskerar kvinnor att pressas till att lämna BB tidigare än de kanske själva önskar. I den enkätundersökning som gjorts bland nyförlösta kvinnor nämns behovet av återhämtning och mer närvarande personal på BB samt mer stöd och hjälp när det gäller till exempel amning. Kristdemokraterna vill öka vårdtiden på BB genom att garantera nyförlösta kvinnor, som så önskar,

minst två dagar på BB före hemgång. Vid komplikationer eller kejsarsnitt ska vårdtiden givetvis vara längre.

ETT BARNMORSKETEAM GENOM HELA VÅRDKEDJAN

Det behövs bättre kontinuitet i vårdkedjan före, under och efter förlossning. Idag möter kvinnor ofta olika personer för varje del i vårdkedjan. Kristdemokraterna vill att kvinnor ska mötas av ett barnmorskeam genom hela graviditeten, förlossning och eftervården – en form av fast kontakt. Det ger också barnmorskor större möjlighet att variera sitt arbete mellan förlossningsvård, som många gånger är ett tungt fysiskt arbete, mödravård och eftervård. Hur ett system med barnmorskeam ska utformas bör utredas i samråd med Svenska barnmorskeförbundet och patientorganisationer.

TILLGÅNG TILL DIGITALA BARNMORSKOR OCH STÖD FÖR EN HÄLSOSAM GRAVIDITET

Idag kan det vara svårt att få en tid till barnmorskemottagningen på vissa platser i landet. I Region Stockholm erbjuds sedan en tid tillbaka tider hos barnmorska online. Det vore bra om denna möjlighet fanns i alla regioner så att det även kan gå att prata med en barnmorska på kvällar och helger. Vi föreslår således att alla regioner erbjuder gravida möjlighet till digitala vårdbesök.

De flesta mödravårdscentraler har ett basprogram som de följer. Samtidigt visar en rapport från Socialstyrelsen att det finns behov av att stärka arbetet med en hälsosam graviditet främst för gravida med övervikt och fetma, vilket har blivit vanligare hos gravida i Sverige. År 2019 hade cirka 43 procent av gravida kvinnor vid inskrivningen till mödrahälsovården, övervikt eller fetma. Av dessa hade 27 procent övervikt och 16 procent fetma. Det ökar risken för till exempel missfall, graviditetsdiabetes och havandeskapsförgiftning. Risken ökar också för att det nyfödda barnet har hög födelsevikt eller andningsproblem. Socialstyrelsen behöver säkerställa att det finns bra och lättillgängligt informationsmaterial som stöd för mödravårdens arbete med en hälsosam graviditet.

Förebyggande av förlossningsskador

Alltför många kvinnor lever med skador och svåra smärtor efter sin förlossning. De får ofta höra att det är normalt. Att det inte finns något man kan göra. Att det är kosmetiskt. Att det hör till när man föder barn. Komplikationer som drabbar många mammor efter en förlossning uppmärksammas därför inte trots att det är relativt vanligt.

Det leder till att kvinnor med fysiska och psykiska besvär inte får vård, och inte heller vet vart de ska vända sig för att få hjälp. #AlltSerFintUt är ett uppdrag i vilken kvinnor i Sverige vittnar om underlivsbesvär som de har haft i flera år efter sin förlossning men som har ignorerats när de har sökt vård.

Arbetet med att minska antalet förlossningsskador och förbättra eftervården måste intensifieras.

Enligt en OECD-rapport ligger Sverige relativt högt gällande allvarliga bristningar vid förlossning. Trots att antalet allvarliga brister i bäckenbotten har minskat har ändå Sverige de näst högsta andelarna av de allvarligaste bristningar i bäckenbotten av grad 3 och 4 i Norden, efter Island.³⁴ Finland och Norge ligger långt före i arbetet med att undvika förlossningsskador. Enligt Socialstyrelsen behöver sjukvården bli bättre på att förebygga, följa upp och behandla förlossningsskador och andra vanliga problem efter förlossningen. Vi välkomnar att nationella riktlinjer inom förlossningsvården håller på att tas fram men Kristdemokraterna anser att särskilda nationella riktlinjer för att förebygga just förlossningsskador behöver tas fram. I samband med detta bör även en kompetensutveckling ske för personal inom förlossningsvården om hur förlossningsskador kan förebyggas.

EFTERVÅRD MED HEMBESÖK

Det finns stora brister i eftervårdens kvalitet beroende på var man bor. Enligt Socialstyrelsen följer en stor del av sjukhusen inte upp förlossningen alls, en del erbjuder telefonsamtal eller återbesök, ett fåtal hembesök av en barnmorska.⁵ Det kan ta lång tid innan förlossningsskador och andra komplikationer efter en förlossning upptäcks.

Denna brist bekräftas också av en undersökning där nyförlösta kvinnor själva berättar hur de har upplevt vården. De flesta efterfrågade bättre uppföljning, bättre tillgång till vård och stöd efter förlossningen. En möjlighet att vända sig flera gånger till barnmorska eller mödravården efter hemkomst. Många angav att de inte visste vart de skulle vända sig om de inte mårde bra fysiskt eller psykiskt och att inte heller sjukvården hade tydliga svar. Flera gav uttryck för att fokuset efter förlossningen helt skiftade från deras egen hälsa till att enbart handla om barnets hälsa.⁶

Kristdemokraterna vill att mödravården får ett särskilt ansvar att följa upp kvinnans hälsa inom en till två veckor efter förlossning. Varje kvinna ska också erbjudas hembesök av en barnmorska

som kan ge stöd den närmaste tiden efter förlossningen. Det kan exempelvis vara samtal för att upptäcka förlossningsdepression eller amningsstöd.

EN MAMMA-REHAB-CHECK

En graviditet och förlossning är en stor påfrestning för kvinnan. I vissa fall behövs vårdinsatser för att åtgärda till exempel förlossningsskador. I andra fall behövs fysisk rehabilitering. Vi vill att alla nyblivna mammor ska erbjudas en ”mamma-rehab-check” som kan användas hos fysioterapeuter med särskilt fokus på graviditet och förlossning. Detta är även något som nyförlösta kvinnor efterfrågar i den undersökning som Socialstyrelsen har gjort. De vill bli erbjudna möjlighet att vända sig till en fysioterapeut efter förlossningen.⁷

KVINNOSJUKDOMAR

FÖRSLAG

- Nationell kontinuerlig uppföljning av vården ur ett jämställdhetsperspektiv
- Höj kunskapsnivån hos både profession och allmänhet om skillnader mellan kvinnors och mäns symptom och sjukdomsförlopp vid olika sjukdomstillstånd
- Inrätta ett nationellt forskningsprogram på kvinnors hälsa och kvinnosjukdomar
- Inrätta grundbemannat multiprofessionella endometriosteambesök på alla kvinnokliniker
- Vården vid klimakteriebesvär ska förbättras och vara likvärdig i hela landet
- Studie om kvinnors upplevelse av klimakteriebesvär samt hälso- och sjukvården bör genomföras av Socialstyrelsen
- Pilotprojekt med ambulera mammografi för att nå fler kvinnor
- Mammografi ska även erbjudas kvinnor över 74 år
- Alla kvinnor mellan 23-26 år ska erbjudas HPV-vaccination
- Screening med cellprov och för HPV ska även erbjudas kvinnor över 64 år
- Ökad forskning kring lipödem för att kunna ta fram nationella riktlinjer kring vård och behandling av sjukdomen
- Befintlig kunskap om lymfologi och kroniska ödem ska spridas inom vården

NATIONELL UPPFÖLJNING AV VÅRDEN UR ETT JÄMSTÄLLDHETSPERSPEKTIV

Det pågår ett viktigt arbete för att på ett systematiskt sätt kunna följa vården ur ett jämlikhetsperspektiv. Detta är mycket bra. Samtidigt saknas det fortfarande motsvarande uppföljning ur ett jämställdhetsperspektiv vilket gör att viktiga jämförelser av vården mellan män och kvinnor kanske aldrig upptäcks. För att kunna följa och mäta om vården är jämställd behöver det finnas en kontinuerlig eller årlig uppföljning av vården ur detta perspektiv. Det kan exempelvis behöva utarbetas specifika indikatorer, liksom för jämlik vård, som kontinuerligt följs upp. Nuvarande arbete med uppföljning av jämlik vård kan antingen kompletteras med det som krävs för att följa upp vården ur ett jämställdhetsperspektiv eller så ges Myn-digheten för vårdanalys och Socialstyrelsen ett uppdrag att föreslå hur en nationell uppföljning för jämställd vård kan utformas.

SKILLNADER MELLAN KVINNORS OCH MÄNS SYMPTOM OCH SJUKDOMSFÖRLOPP VID OLIKA SJUKDOMSTILLSTÅND

En jämställd hälso- och sjukvård måste behandla kvinnor och män både lika och olika, helt enkelt för att det finns biologiska och fysiologiska skillnader mellan kvinnor och män. Kvinnor och män kan ha olika symptom och olika vårdbehov vid ett och samma sjukdomstillstånd. När det gäller smärta finns till exempel både biologiska könsskillnader i smärtsystemens fysiologi och skillnader mellan hur män och kvinnor beskriver sina symptom.

Ett tydligt exempel på könsskillnaderna är vid de flesta sorters hjärt- och kärlsjukdomar. Kvinnor har mindre hjärtan med trängre kranskärl. Vid hjärtinfarkt kan symptomen skilja sig åt mellan kvinnor och män. Hos kvinnor är det vanligare med symptom som andfåddhet, illamående och allmän sjukdomskänsla. Män har oftare den klassiska smärtan i bröstet som kan stråla ut i armen. Dock kan en del kvinnor också ha klassiska bröstsmärtor och män ha icke-typiska besvär. Kvinnor och män drabbas också av olika sorters kronisk hjärtsvikt. Det finns även skillnader mellan könen när det gäller stroke.⁸

Att profession och allmänhet medvetet behöver beakta skillnader mellan kvinnor och mäns symptom och sjukdomsförlopp vid olika sjukdomstillstånd, är betydande för att vi ska förstå skillnader i hur sjukdomar utvecklas, vilka olika symptom vi uppvisar samt möjlighet att söka och få rätt behandling och medicinering samt veta hur män och

kvinnor svarar på behandling.

Rekommenderade läkemedel och dosering av läkemedel bör kunna könsdifferentieras i fall där män och kvinnor hanterar läkemedlen olika.

FORSKNING OCH KUNSKAP OM KVINNORS SJUKDOMAR

Det behöver inrättas ett nationellt forskningsprogram avseende kvinnors hälsa och sjukdomar. Det finns flera sjukdomar som endast drabbar kvinnor eller där kvinnor är överrepresenterade bland de drabbade. Det saknas kunskap kring orsaken bakom många av dessa sjukdomar. Inte sällan saknas därför också nationella riktlinjer. Detta gör att diagnostiseringen blir svår och att utvecklingen av effektiv behandling hindras. Exempelvis gäller det PCOS, PMS/PMDS, Lipödem, IBS, fibromyalgi, sköldskörtelproblem, benskörhet, vestibulit, endometrios, myom, menopaus/klimakteriebesvär, migrän, lupus/SLE, ME/CFS, utbrändhet samt utmattning. Listan kan göras lång på sjukdomar och hälsoproblem där kvinnor är överrepresenterade. Detta leder till en sämre livskvalitet men även ett ekonomiskt bortfall för kvinnor som inte får adekvat vård. Det innebär även höga samhällskostnader. Därför behövs mer forskning, kunskap och riktlinjer. Kristdemokraterna vill inrätta ett nationellt forskningsprogram som ska stimulera forskning om sjukdomar, skador och besvär som främst drabbar kvinnor. Dessutom ska forskningsprogrammet stimulera forskning kring infertilitetsproblematik, förlossningsskador, missfall och dödfödda barn. Och kvinnors hälsa under en graviditet, förlossning samt eftervård.

FÖRBÄTTRA VÅRDEN FÖR ENDOMETRIOSPATIENTER

En av tio kvinnor i fertil ålder antas ha endometriosis. Det är en östrogenberoende sjukdom som innebär att vävnad som liknar livmodersslemhinna växer utanför livmoderhålan. Det mest påtagliga symptomet är smärta. Socialstyrelsen uppskattar att 100 000 personer i Sverige har endometriosisrelaterade besvär som i någon mån påverkar deras liv. Långt ifrån alla får diagnos. Bristande kunskap är en anledning. Studier har visat att det i genomsnitt tog sju år från det att en person började få symptom, tills att diagnosen fastställdes. Trots nationella riktlinjer 2018, som Kristdemokraterna har drivit igenom, finns det således mycket kvar att göra. Enligt Socialstyrelsen saknar mer än hälften av kvinnoklinikerna ett grundbemannat multiprofessionellt team, det vill säga ett team bestående av åtminstone gynekolog, sjuksköterska eller barnmorska, smärtläkare, kurator och fysioterapeut.⁹ Vi föreslår att sådana inrättas på alla

kvinnokliniker.

BÄTTRE VÅRD VID KLIMAKTERIEBESVÄR

Klimakteriet är när östrogennivåerna gradvis sjunker i kroppen och till slut når en låg nivå för resten av livet. Omkring 70 procent av kvinnor i åldern 47-56 år har klimakteriebesvär. Av dessa beräknas en tredjedel drabbas av besvär exempelvis i form av ångest eller sömnsvårigheter. Drygt 6 procent av kvinnorna mellan 45 och 60 år har fått utskrivet medelpotenta hormonläkemedel, för att lindra dessa besvär.

Enligt Socialstyrelsens kartläggning finns det stora geografiska och socioekonomiska skillnader gällande antalet vårdbesök och läkemedelstuttag vid klimakteriebesvär. Rapporten visade också att det är oklart vilka insatser som ges för klimakteriebesvär inom primärvården, i vilken omfattning samt vilken kunskap vårdpersonalen har inom området.¹⁰ Socialstyrelsen ska därför fördjupa kartläggningen för att återkomma om det finns ett behov av förbättringar gällande vård, stöd och behandling till kvinnor i klimakteriet. I rapporten konstaterades dessutom att det saknas undersökningar avseende kvinnors upplevelser av och uppfattningar om klimakteriebesvär samt hur hälso- och sjukvården fungerar. En sådan studie behöver genomföras av Socialstyrelsen.

ATT NÅ KVINNOR SOM INTE GÅR PÅ MAMMOGRAFI

Varje år drabbas nästan 9000 kvinnor av bröstcancer. Idag överlever 8 av 10 som drabbas. Ju tidigare upptäckten görs desto större möjlighet att överleva. Därför är det av största vikt att få så många kvinnor som möjligt att delta i mammografi. I Sverige går drygt 80 procent av de kvinnor som kallas på mammografi. Men det har länge varit känt att kvinnor i utsatta områden går på mammografibesök i mindre utsträckning än andra kvinnor. En stor grupp kvinnor som väljer bort mammografi är utlandsfödda. Här handlar det om språksvårigheter men också att de generellt inte alltid vill gå på läkarundersökningar särskilt när det gäller bröst eller underliv. Därför behövs det fler riktade åtgärder för att nå dessa kvinnor. Vi föreslår därför ett pilotprojekt med ambulande mammografibussar med flerspråkig personal för att nå framförallt kvinnor i utsatta områden.

Kristdemokraterna anser även att dagens åldersgräns för mammografin tas bort så att även kvinnor över 74 år erbjuds mammografi.

UTROTA LIVMODERHALSCANCER – FLER BÖR VACCINERAS OCH SCREENING UTÖKAS

Varje år dör 150 kvinnor av livmoderhalscancer i Sverige. Det är den tredje vanligaste cancerformen hos kvinnor mellan 20 och 49 år efter bröstcancer och hudcancer. Många av de 550 kvinnor som diagnostiseras varje år är unga. Det handlar om barn som förlorar sin mamma, unga människor som aldrig kommer att kunna bli gravida, föräldrar som förlorar en dotter. Så behöver det inte vara. Vi kan utrota det virus som ligger bakom livmoderhalscancer inom fem år.

WHO har utlyst ett globalt mål om total eliminering av livmoderhalscancer. Sverige kan bidra i detta arbete. De viktigaste åtgärderna som har identifierats är vaccination mot HPV och screening med gynekologisk cellprovskontroll. Idag ingår HPV, humant papillomavirus-vaccinet i det allmänna vaccinationsprogrammet. Screening för HPV och livmoderhalscancer görs med olika intervall för kvinnor mellan 23-64 år.

För att få stopp på spridningen av HPV-viruset behöver kvinnor som riskerar att få livmoderhalscancer få vaccinationen. Kvinnor som får HPV-vaccin skyddas mot livmoderhalscancer till 90 procent, vilket är ett gott skydd mot framtida livmoderhalscancer. Vaccinationen skulle innebära att HPV-viruset skulle utrotas i Sverige. Kristdemokraterna föreslår därför att i samband med sin första screening vid 23 eller 26 år bör kvinnor erbjudas HPV-vaccination om de ej tagit vaccinet tidigare. Viruset skulle på så sätt kunna elimineras inom en 5-årsperiod.

Dessutom föreslår vi att kvinnor över 64 år ska erbjudas screening med cellprov och för HPV för att kunna upptäcka livmoderhalscancer i tid.

ÖKAD KUNSKAP KRING LYMFOLOGI OCH LIPÖDEM

Lipödem drabbar i stort sett bara kvinnor och då främst vid hormonella förändringar såsom under puberteten, graviditet och menopause. Orsaken bakom lipödem är inte fastställd. Lipödem är förknippad med smärta och stort stigma. Det finns symptomlindrande behandling i form av lymfdränagemassage och kompression genom kompressionskläder samt fettsugning men botande behandling saknas. Det behövs mer forskning för att kunna ta fram nationella riktlinjer kring vård och behandling av lipödem. Denna forskning ingår i vårt föreslagna nationella forskningsprogram kring kvinnors hälsa. Befintlig kunskap om lymfologi och kroniska ödem bör också spridas inom vården för att öka förutsättningarna för di-

agnossättning och behandling utifrån beprövad erfarenhet tidigt under sjukdomsförloppet. Ökad kunskap skulle även minska stigmat som många av de drabbade kvinnorna lever med.

HÖG PSYKISK OHÄLSA BLAND KVINNOR

FÖRSLAG

- En systematisk sammanställning av forskning kring orsakerna till kvinnors högre sjukskrivningstal behöver genomföras
- Utred orsakerna till hög förskrivning och användning av läkemedel vid depression bland kvinnor
- Verka för en revidering av de nationella riktlinjerna för att utöka utbudet av evidensbaserade farmakologiska och icke-farmakologiska behandlingsmetoder mot depression och andra psykiatriska sjukdomstillstånd
- En elevhälsogaranti införs - eleven har rätt att få kontakt varje skoldag med elevhälsan
- Inrätta en nationell stödlinje för psykisk ohälsa och självmordsprevention
- Kommuner och regioner ska prioritera det förebyggande arbetet med unga kvinnors psykiska ohälsa och självskadebeteende
- Handlingsplaner för självmordsprevention ska utvecklas på kommunal och regional nivå

UNGA KVINNORS PSYKISKA OHÄLSA OCH SJÄLVSKADEBETEENDE

Den psykiska ohälsan har ökat de senaste åren och framförallt bland kvinnor. Kvinnor uppger i större utsträckning än män att de mår dåligt såväl fysiskt som psykiskt. Kvinnor känner mer ångsla, oro och ångest. Detta gäller även då man ställer frågan till flickor mellan 12-18 år. Flickor mår sämre, känner sig mer nere och är oftast mindre nöjda med sig själva än pojkar. Den psykiska ohälsan bland kvinnor börjar alltså mycket tidigt.

Användningen av psykofarmaka ökar också framförallt bland unga tjejer.¹¹ Symptom som ökat bland unga tjejer är ätstörningar, självdestruktivt beteende och sömnsvårigheter.¹² Självmord är betydligt vanligare bland män men de grupper som haft ökande självmordstal under 2018 är kvinnor i åldrarna 15–29 år.¹³

Det förebyggande arbetet mot unga kvinnors psykiska ohälsa, självskadebeteende, ätstörningar,

självordsförsök och självmord måste intensifieras. Det är därför viktigt att kunskap och metoder utvecklas för att identifiera riskgrupper för att rikta särskilda förebyggande insatser mot dessa. Arbetet med detta behöver prioriteras såväl nationellt som i kommuner och regioner.

Ett exempel som flera kommuner och regioner använt sig av är Youth aware of mental health (YAM) som är ett hälsofrämjande preventivt skolprogram för skolelever i åldern 14–16 år som främjar diskussion och utvecklar färdigheter för att möta livets svårigheter och öka kunskap om psykisk hälsa.

Elevhälsan är central för att tidigt kunna upptäcka psykisk ohälsa hos barn och unga. För att stärka elevhälsans arbete vill Kristdemokraterna införa en elevhälsogaranti så att varje elev ska kunna komma i kontakt med elevhälsan varje skoldag. Vi vill också ge regionerna ett samlat uppdrag för hela barn- och ungdomshälsovården. Det innebär att den medicinska och psykosociala elevhälsan inte längre ska ha skolan som huvudman. Skolsköterska, skolläkare, skolkurator och skolpsykologer bör finnas i verksamheterna och bör ha samma huvudman som övrig vårdpersonal för barn. En samlad barn- och ungdomshälsa ska syfta till att öka tillgängligheten till vårdcentralerna, elevhälsan och barn- och ungdomspsykiatri (BUP) samt förbättra och stärka övergången mellan BUP och vuxenpsykiatri för att minska risken för att unga faller mellan stolarna.

Idag finns det nationella handlingsprogram för suicidprevention. Men för att säkra ett effektivt förebyggande arbete är det avgörande att följa upp så att de anpassas och implementeras på regional såväl som kommunal nivå. Dessa handlingsplaner kan även omfatta arbetet med första linjens sjukvård i kommuner och regioner. Vikten av lokala handlingsplaner belystes av Folkhälsomyndighetens kartläggning 2017 som visar att endast 10 av 21 regioner har en handlingsplan med uttalade mål att förebygga självmord. En rapport ifrån Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen identifierar 650 felhändelser när vården av 228 patienter granskades. Det handlade om vårdåtgärder inklusive suicidriskbedömningar som gjordes bristfälligt, fördröjdes eller uteblev.

FÖRSKRIVNING AV ANTIDEPRESSIVA LÄKEMEDEL TILL SENIORA KVINNOR

De vanligaste psykiska diagnoserna bland kvinnor över 65 år är depressioner och ångestsjukdomar.¹⁴ Enligt statistik från Socialstyrelsen har omkring var fjärde kvinna över 75 år och en tredjedel av alla kvinnor i åldern 85 år eller äldre fått

ett antidepressivt läkemedel förskrivet minst en gång. Trots att äldre kvinnor tenderar att övermedicineras och löper större risk att drabbas av biverkningar¹⁵ och andra läkemedelsrelaterade problem finns det även risk för underbehandling av vissa diagnoser.

Symptombilden vid depression i hög ålder präglas av hopplöshetskänslor, ångest och oro, samt sömnproblem och viktnedgång. Detta kan möjligen vara en anledning till att seniora kvinnor får avsevärt mer psykofarmaka utskrivet än andra befolkningsgrupper. Samtidigt visar studier att seniora personer inte alltid i tillräcklig utsträckning får del av andra insatser utöver läkemedel, exempelvis psykologisk behandling¹⁶. Kännedomen om andra behandlingsstrategier för de äldre patienterna med depression eller ångestsyndrom är idag bristfällig, men många gånger är en kombination av farmakologiska, pedagogiska, psykoterapeutiska och anhörigstödande åtgärder nödvändigt. Ska livskvaliteten och hälsan öka hos äldre kvinnor är det ett angeläget område att utvärdera och följa upp i vården. Vi vill därför att orsakerna till den höga förskrivningen och användningen av läkemedel vid depression och ångest till seniora kvinnor utreds och att åtgärder vidtas för att säkerställa att behandlingsmålet för patienten uppnås med rätt behandlingsstrategi.

BEHANDLINGSMETODER VID DEPRESSION OCH ANDRA PSYKIATRISKA SJUKDOMSTILLSTÅND

Det finns idag nationella riktlinjer för vård vid depression och ångestsyndrom. En större revidering av riktlinjerna gjordes senast under 2017. Med anledning av att den psykiska ohälsan ökar anser Kristdemokraterna att det är viktigt att nya behandlingsmetoder, även icke-farmakologiska, utvecklas, kvalitetssäkras och finns tillgängliga för att komma patienter till del oavsett var i landet man bor. Socialstyrelsen behöver därför tillförsäkra en kontinuerlig revidering av de nationella riktlinjerna för depression och psykiatriska sjukdomstillstånd för att säkerställa att samtliga evidensbaserade farmakologiska såväl som icke-farmakologiska behandlingsmetoder är inkluderade och tillgängliga.

UTRED ORSAKERNA TILL KVINNORS HÖGA SJUKSKRIVNINGSTAL

Under 2019 var ungefär dubbelt så många kvinnor i åldern 20–59 år sjukskrivna jämfört med män. Störst skillnad är det i åldern 40–49 år.

Det finns en mängd olika studier och forskning som försöker förklara orsakerna till den sto-

ra skillnaden mellan mäns och kvinnors sjukskrivningstal. Det är svårt att veta vad som är vetenskapligt belagt och vissa studier går i motsatt riktning. Utgångspunkterna för studierna är också olika, såväl ett medicinskt som försäkringsmedicinskt eller nationalekonomiskt perspektiv. Det är därför mycket svårt att dra några tydliga slutsatser. En förklaring som går att finna är att kvinnor arbetar i större utsträckning inom så kallade kontaktyrken vilket medför högre risk för psykisk ohälsa. Kvinnor är också mer sjukskrivna än män inom samma yrke för att arbetsuppgifterna är mer repetitiva och handintensiva. Vissa förklarar de högre sjukskrivningstalen med att kvinnor är mer rädda om sin hälsa och därför agerar mer förebyggande. Ett exempel på detta var att kvinnors sjukfrånvaro ökade mer än mäns efter sjukhusinläggning samtidigt som deras generella hälsa var bättre. En vanligt förekommande förklaring till de höga sjukskrivningstalen bland kvinnor är att kvinnor generellt har en svagare anknytning till arbetsmarknaden i kombination med större familjeansvar. Deras tröskel för att sjukskriva sig antas därmed sänkas. I en ny studie från Riksrevisionen konstateras att kvinnor som diagnostiseras med lindrig eller medelsvår psykiatrisk diagnos är sjukskrivna i mycket högre utsträckning än män med samma arbetsförmåga. En förklaring till detta har angetts som att kvinnor föredrar sjukskrivning som behandling mer än män, det vill säga det finns könsskillnader i sjukskrivningsprocessen. Samtidigt finns studier som visar att kvinnorna sjukskrivs oftare än män fast med kortare sjukskrivningstider. Män sjukskrivs i genomsnitt längre tid än kvinnor i 17 av de 20 vanligaste diagnoserna. I läkarintyg får kvinnor oftare beskrivningar av psykiska funktionsnedläggningar medan det för män var vanligare med beskrivning av fysiska funktionsnedläggningar. Andra förklaringar som har angetts är att kvinnor i genomsnitt tar större ansvar för barn och hushåll och därmed fler timmar för det obetalda hemarbetet. Lägre inkomster har också angetts som en delförklaring.¹⁷

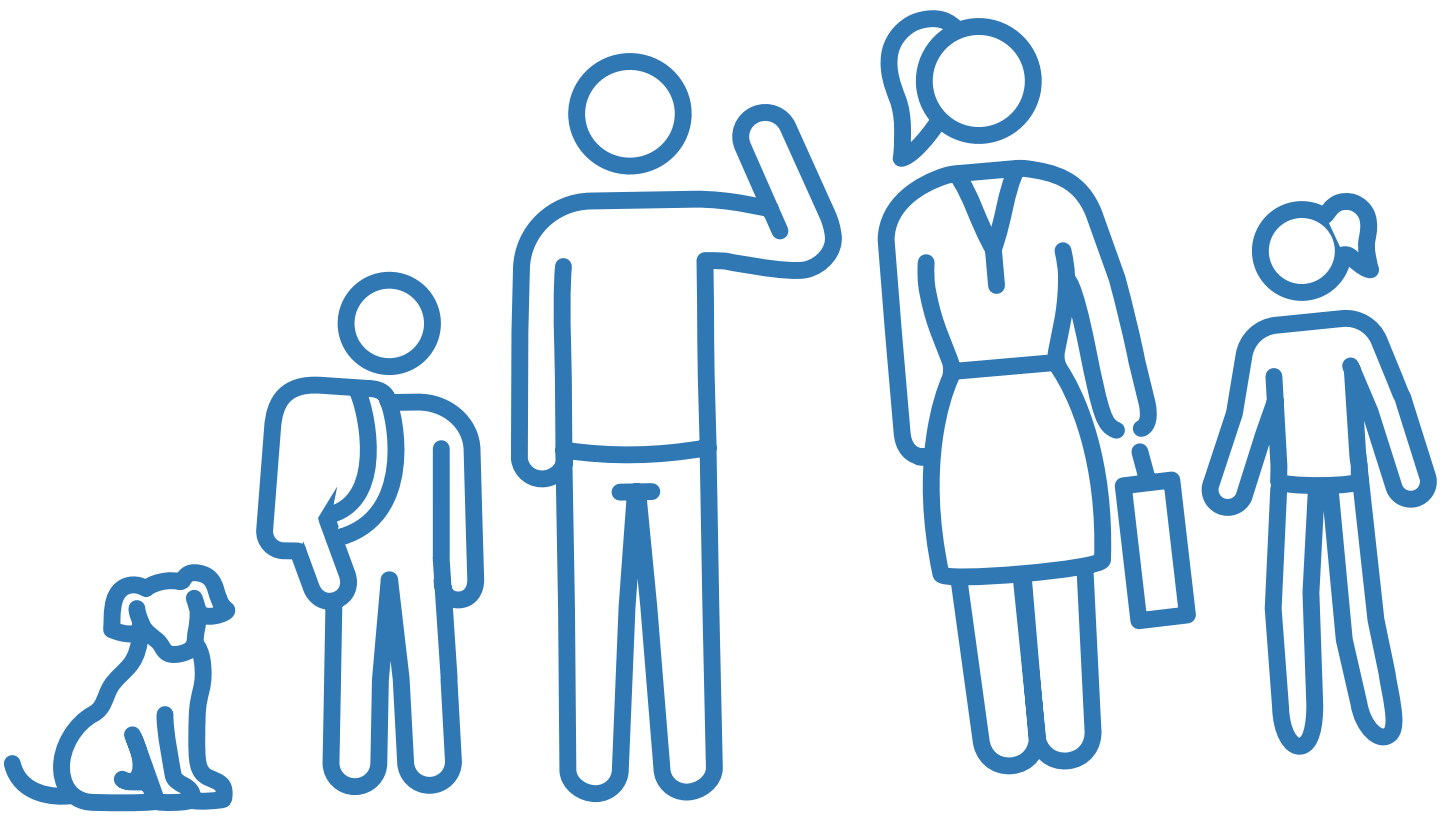
För att kunna föreslå förändringar och förbättringar krävs det ett systematiserat och sammanställt forskningsläge, litteraturgenomgång kring orsaker till kvinnors högre sjukskrivningstal. Någon sådan finns inte idag. Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) och annan lämplig myndighet bör få i uppdrag att göra en sådan systematisk litteraturgenomgång och sammanställning. Sammanställningen bör även inkludera studier kring orsaker till att deltidsanställda har

högre sjukskrivningstal än heltidsanställda.

Riksrevisionen har också pekat på vikten av att kvalitetssäkra och utveckla vårdens arbete med en jämställd sjukskrivningsprocess och ytterligare studier där läkarintygs- och sjukfallsdata kombineras med sjukvårdsdata.¹⁸

NATIONELL STÖDLINJE FÖR PSYKISK OHÄLSA

2019 avvecklades den nationella stödlinjen för människor som befunnit sig i kris och haft behov av att prata med någon. Enligt uppgift registrerade hjälplinjen 30 000 samtal det senaste året, varav endast hälften kunde besvaras. I genomsnitt två samtal om dagen kom från personer som varit nära att avsluta sina liv. Stödlinjen var således viktig. Folkhälsomyndigheten har utrett frågan och funnit att det finns ett behov av en nationell stödlinje. Kristdemokraterna vill inrätta en nationell stödlinje för psykisk ohälsa och självmordsprevention.

ATT KUNNA KOMBINERA FAMILJELIV OCH ARBETSLIV

Möjligheten att kombinera familjeliv och arbetsliv är avgörande för att såväl mammor som pappor ska kunna vara närvarande föräldrar och samtidigt kunna försörja sig själva och sin familj. Det måste därför vara tillåtet att välja på vilket sätt man som förälder vill prioritera sitt liv utifrån sina egna förutsättningar, önskemål och perioder i livet. Många småbarnsföräldrar vill gå ner i arbetstid. Det måste därför finnas goda möjligheter till det. Andra föräldrar, både med mindre och större barn, vill kunna göra karriär eller satsa på sitt yrke eller företag. Det måste finnas goda möjligheter att göra detta bland annat genom att säkerställa att det finns en bra barnomsorg med små barngrupper och hög personaltäthet. Förutsättningarna för egna val utifrån sina prioriteringar och sin familjesituation måste därför utökas. Kristdemokraterna vill öka förutsättningarna och undanröja hinder för egna val. Kristdemokraterna vill betona förutsättningarna snarare än styra utfallet, vilket innebär en acceptans för att resultatet inte alltid blir detsamma för alla barnfamiljer. Det är den riktiga jämställdheten, friheten att göra egna livsval.

EN FRIARE FÖRÄLDRAFÖRSÄKRING

FÖRSLAG

- Föräldrar ska fritt kunna överlåta föräldradagar till varandra och andra närstående
- Föräldradagarna ska fritt kunna nyttjas som dubbeldagar
- SGI-skydd för föräldralediga förlängs till barnets treårsdag
- 90 lägstanivådagarna höjs från 180 till 250 kr per dag för att i större utsträckning nyttjas

Möjligheten att som småbarnsförälder kunna kombinera föräldraskap och arbete är helt beroende av hur föräldraförsäkringen utformas. Idag har föräldrarna rätt till hälften av dagarna vardera. På så sätt poängteras föräldrarnas betydelse för barnet och båda föräldrarna ges möjlighet till en nära kontakt med sitt barn. Detta är mycket

positivt. Men föräldraskapet är ett gemensamt åtagande och därför är det också föräldrarna själva som gemensamt ska få avgöra om och hur dagarna sedan ska överlåtas och användas. Familjer ser olika ut och har olika förutsättningar. Barn har olika behov och föräldrar har olika önskemål och gör olika prioriteringar. Ju mer fyrkantiga system som skapas, desto sämre passar de olika familjer. Detta visar inte minst det faktum att kvoterad föräldraförsäkring leder till att kvinnor istället tar ut mer obetald föräldraledighet, vilket i sin tur påverkar deras ekonomi och framtida pension. När den första pappamånaden infördes visar forskning att separationerna ökade till följd av detta.¹⁹ När den andra pappamånaden infördes utökades därför föräldraförsäkringen med en månad för att undvika dessa konsekvenser. I praktiken trodde regeringen helt enkelt inte på sin egen reform. Verkligheten mötte de ideologiska skyggglapparna.

SKYDDAD SGI I TRE ÅR

Det finns dessvärre flera starkt begränsande och styrande regler i föräldraförsäkringen. En sådan regel är att den sjukpenninggrundande inkomsten (SGI) påverkas om man går ner i arbetstid utan att samtidigt fylla ut med lika många föräldrapenningdagar. Det innebär att många föräldrar känner sig pressade att ta ut sina dagar så fort som möjligt, även om de hellre vill ta ut färre dagar för att på så sätt kunna förlänga den tid de är hemma med barnet. Dessa regler missgynnar särskilt pappor eftersom de oftast är föräldralediga när barnet är lite äldre. En större flexibilitet gällande SGI-reglerna skulle därför kunna underlätta för pappor att vara föräldralediga i högre utsträckning när barnet är lite äldre. Vi föreslår att den sjukpenninggrundande inkomsten för föräldralediga skyddas under tre år.

MÖJLIGHET ATT ÖVERLÅTA FÖRÄLDRAPENNINGDAGAR TILL NÄRSTÄENDE

Kristdemokraterna vill öka flexibiliteten i föräldraförsäkringen genom att föräldrar fritt ska kunna överlåta dagar till varandra. Men vi vill även möjliggöra för föräldrar att överlåta föräldrapenningen till andra närstående. Idag är det möjligt för föräldrar att överlåta sina

föräldrapenningdagar till en sambo men inte till någon närstående som man inte bor med. Detta vill vi ändra på. Föräldrar ska kunna överlåta föräldrapenningdagar till närstående som inte lever i samma hushåll, exempelvis far- och morföräldrar eller vuxna syskon. Det skulle underlätta för exempelvis helt ensamstående föräldrar.

FLER DUBBELDAGAR - POSITIVT FÖR KVINNORS HÄLSA OCH PAPPORS UTTAG

Idag finns det tack vare Kristdemokraterna en möjlighet för föräldrar att vara hemma samtidigt med föräldrapenning för samma barn i totalt 30 dagar, de så kallade dubbeldagarna. Syftet med dubbeldagarna är att ge föräldrar möjlighet att hitta nya rutiner, grundlägga det gemensamma nya ansvaret och hitta formerna för sin familj. En studie vid Stanfordinstitutet visar att i de familjer som nyttjat dubbeldagarna minskade risken att mamman skulle behöva uppsöka sjukhus eller specialist för vård av förlossningskomplikationer med 14 procent. Det minskade även uttaget av läkemedel, ångestdämpande läkemedel minskade med 26 procent och antibiotika med 11 procent. Dubbeldagarna lyckas även nå pappor som annars sällan tar ut föräldrapenning.

Granskningen visar också att pappor generellt har börjat ta ut föräldrapenning ungefär en månad tidigare efter att dubbeldagarna införts.²⁰ Kristdemokraterna föreslår att föräldrar ska kunna använda ett valfritt antal av de befintliga föräldrapenningdagarna som dubbeldagar.

LÄGSTANIVÅDAGARNA HÖJS

Föräldraförsäkringen omfattar totalt 480 dagar, varav 90 dagar är så kallade lägstanivådagar. Ersättningen ligger idag på 180 kronor per dag före skatt. För de barn som föddes 2010 fanns dagar kvar för över 70 procent av barnen som brann inne. Av dessa dagar var 57 procent dagar på lägstanivå.²¹ En statlig utredning har föreslagit att helt slopa dessa dagar eftersom de ändå är på en sådan låg nivå och därför i stor mån brinner inne.²² Men dagarna är viktigare för föräldrar än man kan tro. De används exempelvis för att kunna ha rätt till föräldraledighet eller för att skydda sin SGI genom utfyllnad. De kan också användas som kontaktdagar vid besök i förskola eller skola eller vid lov. Det är viktigt och bra om de kan nyttjas eftersom det är en relativt stor del av föräldraförsäkringen. Att dagar inte nyttjas är troligen på grund av den låga ersättningen per dag. När lägstanivådagarna höjdes under 2006 så ökade också uttaget.²³

För att lägstanivådagarna ska kunna nyttjas som tänkt bör ersättningsnivån höjas till 250 kronor per dag. Det innebär även att det är samma nivå på lägstanivådagarna som grundnivån i föräldraförsäkringen vilket är rimligt.

FÖRÄLDRASKAP OCH ARBETSLIV

FÖRSLAG

- Tillfällig föräldrapenning vid vård av barn (vab) – taket höjs från 7,5 till 8 prisbasbelopp
- Arbetsgivare bör införa "Keep-in-touch"-program för föräldralediga.
- Diskrimineringsombudsmannen får ett informationsuppdrag riktat till arbetsgivare om föräldraledigas rätt till lönerevision
- Diskrimineringsombudsmannens uppdrag ändras till att myndigheten i större utsträckning ska driva individuella fall av diskriminering
- Förenkla den årliga lönekartläggningen exempelvis genom ett standardiserat verktyg

Det är viktigt att på olika sätt underlätta möjligheten att förena familjeliv med karriär och arbetsliv. Kulturen på arbetsmarknaden och arbetsgivarens syn på föräldraskap, barn och familj är avgörande för föräldrarnas möjligheter att möta sina barns behov och att samtidigt förvärvsarbeta. Det är därför viktigt att skapa en attityd och kultur på arbetsmarknaden där det är accepterat att småbarnsföräldrar går ner i arbetstid eller har flexibel arbetstid. Sverige står sig väl i det avseendet och det är viktigt att även fortsättningsvis slå vakt om ett familjevänligt arbetsliv. Det är också ett välkänt faktum att en hel del återstår innan mammor och pappor ses som likvärdiga föräldrar och likvärdig arbetskraft.

HÖJT TAK I VAB

Uttaget av vab kan av naturliga skäl inte planeras på samma sätt som vanlig föräldraledighet, vare sig för föräldrar eller för arbetsgivare. Samtidigt blir små barn sjuka ofta. Den korta oplanerade frånvaron innebär därför svåra överväganden och pusslande för såväl föräldrar som för arbetsgivare. Under 2019 tog kvinnor ut 61 procent av vab och män 39 procent. Fördelningen har varit ungefär densamma under många år. Enligt en undersökning genomförd av Unionen tar kvinnor inte bara ut mer vab utan de vobbar också, det vill säga jobbar hemifrån med sjuka barn. Kvinnor

som vobbar känner både en skuld mot sina kollegor när barnet blir sjukt och otillräcklighet gentemot sina barn. Män uppger ekonomiska skäl för att inte vabba oftare och vobbar för att inte få en lägre inkomst.²⁴

Taket i den tillfälliga föräldrapenningen är lägre än taket i föräldraförsäkringen och sjukförsäkringen. Nästan en miljon föräldrar har barn under 12 år och en inkomst som innebär att man slår i detta tak, varav 58 procent av dem är pappor.²⁵ Det låga taket i tillfällig föräldrapenning kan därför ha betydelse för hur föräldrar väljer att fördela vabbandet när barnen är sjuka, något som även Unionens undersökning indikerar. Om taket höjdes skulle en större del av inkomstbortfallet kompenseras för och pappor skulle sannolikt vabba i högre utsträckning. Det skulle kanske även leda till att färre jobbade samtidigt som de är hemma med sjuka barn. Vi föreslår därför en höjning av taket i tillfällig föräldrapenning från 7,5 till 8 prisbasbelopp vilket motsvarar samma tak som i sjukförsäkringen.

FÖRÄLDRALEDIG OCH ARBETSPLATSEN

Eftersom kvinnor oftare än män är föräldralediga på heltid under barnets första år är kontakten med arbetsplatsen normalt mindre. Den som är föräldraledig på deltid har av naturliga skäl en starkare anknytning till arbetslivet och sin arbetsplats. En kanadensisk studie från 2018 tittade på hur arbetsgivare ser på ansökningar från kvinnor som varit föräldralediga under ett år. Det fanns fyra olika kategorier av sökanden och den grupp som arbetsgivarna var mest positiva till var de som under tiden för sin föräldraledighet deltog i ett så kallat keep-in-touch-program. De uppfattades då vara mer ambitiösa och intresserade av sin karriär. Ett keep-in-touch-program skulle alltså kunna vara något positivt för föräldralediga. Arbetsgivare har en skyldighet att motverka diskriminering där man, som en relativt vanlig aktiv åtgärd, skickar den viktigaste information till föräldralediga eller bjuder in till avslutningsfest. Men ett keep-in-touch-program skulle kunna vara ett mer strukturerat program för de föräldralediga som vill ha en mer kontinuerlig kontakt med sin arbetsplats och sina kollegor. För att hjälpa till att hålla engagemanget och informationen igång. Det skulle kunna vara till fördel för såväl arbetsgivare som anställd och utformas på olika sätt. Vi vill att arbetsgivare uppmuntras att införa ett keep-in-touch-program för föräldralediga.

Idag finns det i enlighet med föräldraledighetslagen ett förbud mot missgynnande i bland annat lönehänseende av den som är föräldraledig.

Missgynnandeförbudet innebär att en föräldraledig arbetstagare normalt sett ska få samma löneutveckling under ledigheten som när han eller hon arbetar fullt ut. Enligt undersökningar som gjorts bland Unionens medlemmar under 2017 uppgav 23 procent av de som varit föräldralediga längre än sex månader att de inte ingick i lönerevisionen på lika villkor, jämfört med 17 procent av de som varit föräldralediga mellan tre och sex månader.²⁶ En större del kvinnor än män uppgav detta.

Det finns uppenbarligen ett behov av att säkerställa att alla föräldralediga ingår i lönerevisioner. Det skulle troligen bidra till ett minskat lönegap mellan kvinnor och män eftersom en högre andel kvinnor inte har fått rätt löneutveckling. Diskrimineringsombudsmannen bör få i uppdrag att informera arbetsgivare om föräldraledigas rätt till lönerevision.

DISKRIMINERINGSOMBUDSMANNEN SKA AKTIVT DRIVA FALL AV DISKRIMINERING

DO:s uppdrag består idag till stor del påverkanarbete, vägledning och tillsyn. Myndigheten beskriver själv uppdraget som att ”arbeta mot diskriminering och att främja lika rättigheter och möjligheter i syfte att motverka diskriminering”. En mindre del av verksamheten läggs på att aktivt driva fall till domstol där diskriminering kan ha förekommit. Men även i dessa fall beskriver myndigheten det som att man inte gör det ”som ombud för någon som kan ha drabbats, utan för att opartiskt utreda om diskrimineringslagen har överträtts eller riskerar att överträdas. Utredningen sker alltså i det allmänna intresset att diskriminering inte får förekomma.” Vi tycker att detta är olyckligt. DO:s uppdrag bör ändras till att myndigheten i större utsträckning aktivt ska driva individuella fall av diskriminering.

FÖRENKLA LÖNEKARTLÄGGNINGARNA

Alla arbetsgivare ska göra en lönekartläggning för att motverka osakliga löneskillnader mellan kvinnor och män. Enligt en färsk granskning från Riksrevisionen påverkar dessa krav i liten utsträckning osakliga löneskillnader samtidigt som kartläggningen är ganska eller mycket arbetskrävande. Riksrevisionen föreslår därför att lönekartläggningen behöver förenklas för att det ska kunna fylla sitt syfte. Riksrevisionen nämner ett flertal exempel på hur en förenkling skulle kunna ske bl.a. genom framtagande av en standardiserad statistisk lönekartläggningsmodell anpassad för svenska förhållanden. Kristdemokra-

terna anser att diskrimineringslagen behöver ändras för att på så sätt förenkla arbetet med lönekartläggning.

EN TRYGG BARNOMSORG

FÖRSLAG

- Inför lag om max 12 barn i småbarnsgrupper i förskola
- Tak på max 5 barn per personal införs i förskolan
- Fler förskollärare snabbare – fler som arbetar i förskola ska kunna gå VAL (vidareutbildning för obehöriga förskollärare) och vi inför KPU (kompletterande pedagogisk utbildning) för akademiker som vill bli förskollärare
- Fler ska kunna utbilda sig till barnskötare genom inrättande av en yrkesexamenutbildning för dem som redan har gymnasieutbildning
- Inför en skyldighet för kommunerna att erbjuda familjedaghem (pedagogisk omsorg) för de föräldrar som önskar det för sina barn
- Skolinspektionen ska sköta tillsyn av familjedaghem
- Stimulansmedel för att utöka antalet familjedaghem
- En kartläggning görs i syfte att öka antalet familjedaghem
- Ett familjedaghemslyft införs genom introduktionsutbildning för dagbarnvårdare och möjlighet till kompletterande barnskötarutbildning och språkstudier

En viktig förutsättning för att föräldrar ska kunna och vilja förvärvsarbeta är att de kan lita på att deras barn mår bra, är trygga och utvecklas. Det visar bland annat en undersökning där föräldrar tillfrågades om varför de kände stress att hämta sina barn tidigt. 27 procent svarade att de kände dåligt samvete på grund av att kvaliteten på barnomsorgen (exempelvis personaltäthet, gruppstorlek eller form av verksamhet) gjorde att barnet inte kunde gå långa dagar. Enligt samma undersökning var det oftast mammor som hämtade sina barn från förskolan.²⁷ Att det finns olika barnomsorgsformer att välja mellan och alla med hög kvalitet kan därför påverka hur kvinnor väljer att förvärvsarbeta.

En trygg barnomsorg innebär att vi fokuserar och lägger resurser på att skapa större friyta för lek,

mer personal och mindre barngrupper. Det är inte rätt fokus eller rätt investerad tid då personal ska ägna tid åt att ingripa om barnen leker ”könsstereotyp”. Det är personalens skyldighet att stimulera och tillhandahålla möjlighet för barnet att själv välja olika typer av leksaker och inriktningar på lek, utan försök till tvång. Trygghet och goda värden skapas när förutsättningar finns för nära relationer, gemenskap, lek och lärande.

MAXTAK FÖR ANTAL BARN I SMÅBARNSGRUPPER OCH BARN PER PERSONAL

Skolverket ger som riktmärke för antalet barn per barngrupp på förskolan 6–12 barn

för barn i åldern 1–3 år respektive 9–15 barn för barn i åldern 4–5 år. Om det vore så att

riktmärket om barngrupper följdes så skulle vi ha skäl att vara förhållandevis nöjda.

Läraryrkesförbundets enkät bland 1 525 förskollärare 2020 visar att få förskollärare arbetar med en barngrupp där Skolverkets riktmärke följs. Enligt undersökningen arbetar 75 procent av förskollärarna i en småbarnsgrupp (1–3 år) som var större än det rekommenderade riktmärket. 32 procent arbetade i en barngrupp med 16 barn eller fler.²⁸ Pedagoger som jobbar i förskolan vittnar om en ohållbar situation.

Stora barngrupper kan, enligt forskning, medföra att relationer blir svåra att överblicka för barnen vilket kan skapa en känsla av anonymitet och otrygghet, något som i sin tur kan leda till ett aggressivt beteende eller andra yttringar såsom trötthet, nedstämdhet och håglöshet. Den allvarliga utvecklingen med stora barngrupper måste brytas. Föräldrar ska kunna känna sig trygga med att det finns tid och en famn att krypa upp i för deras tvååring. Förskolepersonalen ska kunna känna sig trygga med att de ska få goda förutsättningar för att utföra sitt fantastiska arbete.

Kristdemokraterna föreslår därför en ny lag om att barn som är tre år och under inte ska behöva tillhöra grupper som är större än 12 barn.

Idag är det inte bara barngrupperna som är stora utan på vissa håll är även personaltätheten låg. Idag är det i snitt 5,2 barn per personal i förskolorna och det är därför inte ovanligt med förskolor med 6–7 barn per personal. Det saknas även rekommendationer från Skolverket när det gäller vad som är lämplig personaltäthet. Vi vill i likhet med Förskoleupproret att det sätts ett tak på max 5 barn per personal.

Det förekommer ofta krav på ökad personaltäthet men mer sällan på mindre barngrupper. Det bör därför poängteras att detta är två skilda saker. Ökad personaltäthet kan samtidigt innebära i princip hur stora barngrupper som helst och mindre barngrupper kan ändå betyda att personaltätheten är låg. Därför behöver båda dessa delar regleras.

FLER SKA KUNNA BLI FÖRSKOLLÄRARE OCH BARNSKÖTARE - SNABBARE

Enligt Arbetsförmedlingens bedömning kommer det att vara stor brist på såväl förskollärare som barnskötare både på kort som på lång sikt. Förskolan behöver samtidigt ha mindre barngrupper och ökad personaltäthet för att kunna vara en trygg och lärorik miljö. Därför behöver fler välja detta yrke. Det behöver finnas snabbare vägar in i yrket för de som vill arbeta i förskolan och för dem som redan är verksamma i förskolan behöver det finnas bättre vägar till vidareutbildning eller examen.

För att öka antalet förskollärare vill vi ändra nuvarande krav för vidareutbildning för obehöriga lärare och förskollärare (VAL). Även om vissa förbättringar har skett nyligen bör kravet om att ha arbetat i förskolan i åtta år för att komma i fråga för denna utbildning sänkas till exempelvis tre år. SKR har kritiserat detta krav som omöjliggör för erfaren och duktig personal i förskolan att få behörighet. Det bör även inrättas en kortare pedagogisk utbildning (KPU) för akademiker som vill bli förskollärare, liksom den som finns idag för akademiker som vill få lärarexamen.

Bristen på förskollärare är väl känd men enligt SKR och Arbetsförmedlingen råder det även brist på barnskötare. Över hälften av de som arbetar i förskolan är barnskötare och de gör ett fantastiskt arbete som kompletterar förskollärarnas. Samtidigt är förutsättningarna för barnskötare inte särskilt bra. Enligt Kommunal har 40 procent av barnskötarna visstidsanställningar och över hälften arbetar deltid.²⁹ Denna yrkesgrupp behöver lyftas och de behöver bli fler. Barnskötarutbildningen är antingen på gymnasienivå eller som komvuxutbildning. Det finns relativt begränsad möjlighet att utbilda sig till barnskötare om man redan har en annan gymnasieutbildning. Något tydligt helhetsgrepp för att utbilda fler barnskötare saknas. För att få fler att med annan gymnasieutbildning att vilja satsa på det behöver man möjliggöra en kortare utbildning med praktik. Vi föreslår därför, i likhet med ett förslag från Kommunal, att det inrättas ett yrkesexamensutbildningsprogram för dem som har gymnasieutbildning.

ETT LYFT FÖR FAMILJEDAGHEMMEN

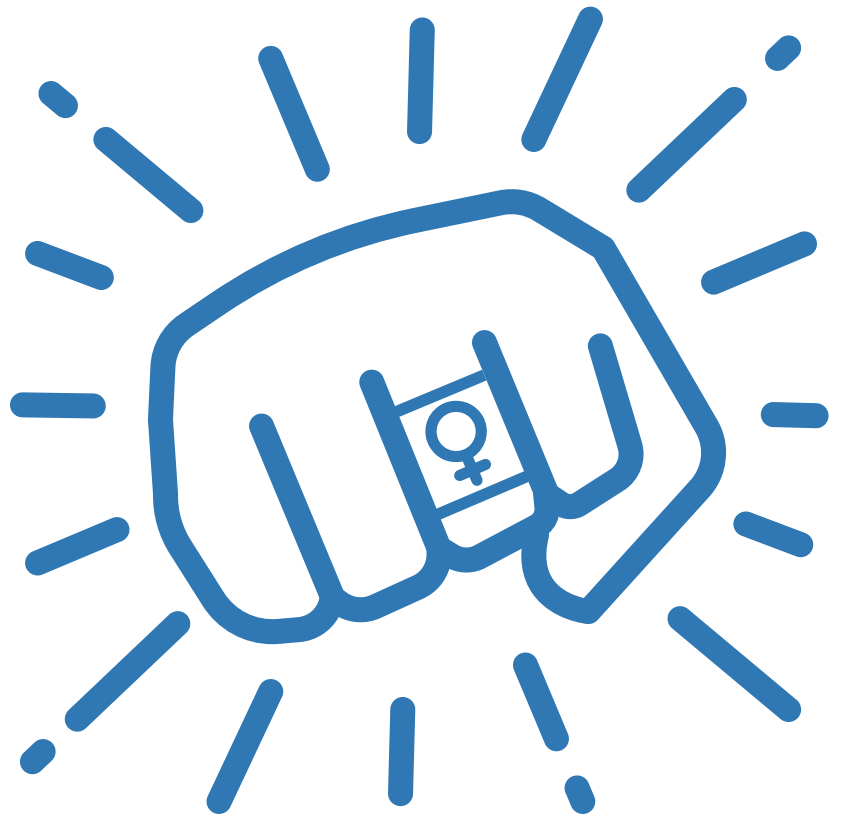
Något som utmärker familjedaghemmen (del av pedagogisk omsorg) är att de erbjuder mindre barngrupper i en hemmiljö. År 2018 var den genomsnittliga barngruppsstorleken 5 barn i pedagogisk omsorg (oftast familjedaghem). För många barn och föräldrar innebär detta en särskild trygghet och ett lugn som är svårt att få inom förskolan. Av naturliga skäl innebär familjedaghemmet också att det framför allt blir en person som barnet knyter an till.

Av enkätsvar framgår det att föräldrar som valt pedagogisk omsorg är mycket nöjda med sitt val och att de anser att deras barn mår bra i den hemliga och trygga miljön.³⁰ Denna möjlighet måste därför finnas för de föräldrar som så önskar.

I en kartläggning som genomförts bland kommuner³¹ framgår att det finns en risk att förskolan prioriteras högre än principen att erbjuda barnomsorg som ligger i linje med föräldrarnas önskemål och barnens behov. Många kommuner har under de senaste åren av besparingsskäl sagt upp eller planerar att säga upp kommunala familjedaghem till förmån för andra satsningar. Antalet barn i pedagogisk omsorg har minskat under flera år. Hösten 2018 fanns det 11 680 barn i pedagogisk omsorg, varav 91 procent var inskrivna i familjedaghem. Skolverket beskriver familjedaghemmen som något som är på undantag och nyligen har en utredning föreslagit etableringsstopp. Detta vill vi ändra på.

Kristdemokraterna föreslår följande familjedaghemsluft:

- En skyldighet för kommunerna att erbjuda familjedaghem (pedagogisk omsorg) för de föräldrar som så önskar genom en skärpning av skollagen.
- En kartläggning av förutsättningarna för familjedaghemmen bör göras i syfte att föreslå förbättringar och därmed öka antalet familjedaghem.
- Ett stimulansbidrag införs för att öka antalet familjedaghem, liksom det som idag finns för barnomsorg på obekvämt arbetstid.
- För likvärdig kvalitetsgranskning ska Skolinspektionen ges i uppdrag att granska pedagogisk omsorg, dvs privata familjedaghem, istället för respektive kommun.
- Dagbarnvårdare ska erbjudas introduktionsutbildning av Skolverket samt möjlighet att gå barnskötarutbildning och vid behov i kombination med språkstudier. Göteborgs stad har exempelvis erbjudit dagbarnvårdare att utbildas till barnskötare.³²

KRAFTSAMLING MOT VÅLD MOT KVINNOR

Våld mot kvinnor är det yttersta beviset på ett ojämnt samhälle. Våld mot kvinnor drabbar inte bara kvinnor direkt utan även indirekt genom att rädsla begränsar friheten.

Våldet mot kvinnor i Sverige har ökat. Det gäller såväl antalet anmälda våldtäkter, våld i nära relationer och hedersrelaterad brottslighet. Samtidigt är upplärningsprocenten väldigt låg och mörkertalet stort. Det finns också en oroande utveckling genom att våldsporren har tagit större plats och uppfattas idag som mainstream vilket tros påverka de sexuella relationerna mellan killar och tjejer negativt. Flickor uppger i högre utsträckning att de tvingas till samlag och söker vård för skador i underlivet på grund av "hårt sex".

Det behövs en kraftsamling för att stoppa våldet mot kvinnor. Det räcker dock inte bara med ord utan det behövs handling. Vi måste våga vända på alla stenar vilket innebär att en rad nya åtgärder för att förebygga och skydda kvinnor mot detta våld måste vidtas.

VÅLD I NÄRA RELATIONER

FÖRSLAG

- En nollvision införs mot våld i nära relationer
- Skadestånd till brottsoffer ska förskottas från staten som sedan kräver den dömde på skadeståndet
- Utvidgat kontaktförbud ska användas oftare och kontaktförbudszonen ska kunna utökas till ett stort område – en kommun eller flera kommuner i särskilda fall.
- Fotboja bör alltid övervägas vid kontaktförbud även vid ordinärt kontaktförbud
- Straffen vid överträdelse av kontaktförbud ska skärpas. Fysiska överträdelser ska alltid innebära fängelse och annan överträdelse ska leda till fängelse i större utsträckning än idag
- Höj minimistraffet för grov kvinnofridskränkning och fridskränkning från nio till

tolv månader.

- Sekretessen hävs så att socialtjänst och hälso- och sjukvård ska informera polis vid misstanke om att brott i nära relation kan komma att ske och när det gäller brott som redan är begångna om det handlar om grov kvinnofridskränkning.
- Hotade kvinnor ska erbjudas trygghetspaket med larm, pepparsprej och kurser i självförsvar
- Gemensam vårdnad eller umgängesrätt ska, som huvudregel, ej utdömas då det finns en dom om våld eller andra övergrepp inom familjen eller vid kontaktförbud
- Kvalitativa riskbedömningar ska alltid göras av domstol och socialtjänst innan vårdnads- och umgängesfråga avgörs när det finns uppgifter om våld eller andra övergrepp
- Ökade medel till kvinnojourerna
- Nationell kartläggning av förutsättningarna för kvinnor som lever gömda – i syfte att förbättra deras samt deras barns livsvillkor
- Frågor om våld ska aktivt ställas av hälso- och sjukvård, tandvård, förskola, skola, socialtjänst och rättsvårdande myndigheter
- Avskaffa straffrabatten för när brottsoffer har väntat länge med att göra en polisanmälan

NOLLVISION MOT VÅLD I NÄRA RELATIONER

Tusentals kvinnor och barn söker skydd på landets kvinnojourer varje år. Vart tionde barn tvingas uppleva sin pappas våld mot mamma, och var tredje vecka dödas en kvinna av en man hon haft en relation med. Rätten till kroppslig integritet och ett liv utan våld och förtryck borde vara en självklarhet, men för många kvinnor ser verkligheten annorlunda ut.

Det är dags att införa en nollvision mot våld i nära relationer. Samarbetet mellan myndigheter och aktörer måste förbättras, fördjupas och handläggningen bli effektivare. Det krävs fler insatser, uppföljning och att det utvecklas ett långsiktigt stöd. Därför är det viktigt att frågor om våld aktivt ställs

av hälso- och sjukvård, tandvård, förskola, skola, socialtjänst och rättsvårdande myndigheter för att upptäcka och hjälpa de drabbade ut ur våldet.

Kvinnjourerna runt om i landet tar idag ett stort ansvar. Majoriteten av kvinnjourerna har skyddat boende, där vuxna och barn kan bo och få stöd under en begränsad tid. De erbjuder stöd-samtal i sina lokaler och på chatt, telefon och mejl samt stöd i kontakt med till exempel polisen, socialtjänsten, familjerätten och rättsväsendet. Deras stora utmaning är att få arbetet att gå runt ekonomiskt och att den administrativa bördan har ökat vilket leder till att det tar tid från arbetet med att stödja de utsatta.³³ Kristdemokraterna vill därför öka medel till kvinnjourerna men samtidigt säkerställa att detta utökade stöd inte innebär att kommuner drar in medel för att köpa jourboendeplatser.

SEKRETESSBRYTANDE REGLER

Sedan 2000 har över 300 kvinnor dödat av en man som de har eller haft relation till. Inte sällan har barn varit närvarande. Mordet har oftast föregåtts av våld, misshandel och hot. I 60 procent av de fall där kvinnor har blivit dödade har det saknats en tidigare polisanmälan. Enligt Carin Götblad, tidigare nationella samordnaren mot våld i nära relationer, är det dock vanligt att andra instanser än polisen känner till att en man är ett potentiellt hot. För att kunna förebygga dessa allvarliga brott behöver polisen kunna få information av exempelvis psykiatri och socialtjänst. Idag förhindras detta av sekretesslagstiftningen. Kristdemokraterna vill därför införa sekretessbrytande regler så att sjukvården och socialtjänsten informerar polisen vid risk för brott mot närstående.

HÖJT STRAFF VID GROV KVINNOFRIDSKRÄNKNING

Vid grov kvinnofridskränkning har en kvinna oftast utsatts för våld och kränkningar gång på gång. Ofta är sexuellt våld inblandat. Många av dessa kvinnor drar tillbaka anmälan på grund av rädsla, vilket försvårar utredningen. Om minimistraflet höjdes från nio månader till ett års fängelse skulle polisen på egen hand kunna hämta ut journaluppgifter och driva vidare en utredning utan kvinnans medverkan. Det kan vara helt avgörande. Kristdemokraterna vill därför höja straffet för grov kvinnofridskränkning/fridskränkning till ett år.

KONTAKTFÖRBUD OCH FOTBOJA

Idag kan en man som har misshandlat eller trakasserat en kvinna förbjudas att vistas i det

gemensamma hemmet eller i ett område genom utvidgat kontaktförbud. Dessa kontaktförbud behöver användas i flera fall än hittills. Vi anser att det ska finnas möjlighet till kontaktförbud som utökas till större zoner, som en hel kommun eller flera kommuner i särskilda fall. Det duger heller inte att överträdelse av kontaktförbud knappt ger böter som påföljd. Straffen vid överträdelse av kontaktförbud ska skärpas. Fysiska överträdelser ska alltid innebära fängelse och annan överträdelse ska leda till fängelse i större utsträckning än idag.

Enligt Åklagarmyndighetens statistik från 2019 används elektronisk fotboja vid kontaktförbud i mycket liten utsträckning. Dessutom används det aldrig vid så kallat ordinärt kontaktförbud som är den vanligaste typen. Detta är anmärkningsvärt. Elektronisk fotboja ökar möjligheterna att säkerställa att kontaktförbudet följs. På så sätt kan den hotade kvinnans trygghet och livskvalitet höjas. Därför behöver fotboja användas direkt i många flera fall då kontaktförbud utfärdas och det ska även alltid övervägas vid ordinära kontaktförbud.

TRYGGHETSPAKET TILL HOTADE KVINNOR

Det skyddspaket som hotade kvinnor kan få idag räcker inte. För att säkerställa hotade kvinnors trygghet och säkerhet ska de kunna erbjudas ett trygghetspaket bestående av larm, rätt att bära och använda pepparsprej samt erbjudande om träning i självförsvar. För att kunna använda pepparsprej ska utbildning i hantering genomgå. Självförsvar handlar i grunden om mycket mer än att lära sig metoder för att handgripligt skydda sig mot anfall. Det första ledet innebär att ge självförtroende och stärka skyddet av den egna integriteten.

VÅRDNAD OCH UMGÄNGESRÄTT I FALL DÄR FÖRÄLDER UTÖVAT VÅLD

När våld i hemmet riktas mot kvinnan finns ofta barn nära, de hör och ser. De upplever skräck och vanmakt. Barn som bevittnar våld är brottsoffer och de har en ökad risk att själva utsättas. Därför måste frågan om våld tas på största allvar i vårdnadsfall. Idag kan en förälder som har utövat våld mot en annan ändå få vårdnad och umgänge med sitt barn. Det är heller inte uteslutet med umgängesrätt trots att föräldern har kontaktförbud. Barnperspektivet måste komma till tydligare uttryck i dessa mål, vilket Barnombudsmannen länge har påpekat. Kristdemokraterna anser att vårdnad eller umgängesrätt, som huvudregel, inte ska utdömas i de fall det finns en dom om våld mot förälder eller vid kontaktförbud. Umgängesrätten kan behöva omprövas då en viss tid har för-

flutit från avkunnad dom och utifrån det enskilda barnets behov av kontakt med den andre föräldern. Domstolen och socialtjänsten ska också alltid göra en kvalitativ riskbedömning innan beslut om vårdnad och umgänge fattas i de fall det finns uppgifter om våld. Här har det funnits brister sedan tidigare.

KARTLÄGGNING AV 800 GÖMDA KVINNORS LIV

Nästan 800 kvinnor lever idag gömda ofta på flykt från en våldsamt och hotfull tidigare partner. De har skyddad folkbokföring eftersom hotbilden anses så allvarlig. I sociala medier under namnet Gömda kvinnor berättar några av dessa kvinnor om den rädsla och de problem som de hela tiden möter. De ansvarar själva för att inte röjas vilket är svårt i kontakten med myndigheter och vården. De kan inte beställa något på nätet och nekas att stå i bostadskö. Livet består av att hålla sin och sina barns bakgrund hemlig, ett liv som är svårt att sätta sig in i.³⁴ Dessa kvinnor är det yttersta tecknet på att vårt samhälle inte förmår att skydda kvinnor och barn tillräckligt. Kristdemokraterna föreslår en nationell kartläggning av hur dessa kvinnors och deras barns livsvillkor ser ut för att kunna föreslå förbättringar.

FÖRSKOTTERING AV SKADESTÅND TILL BROTTSOFFER

Personer som arbetar med brottsofferstöd vittnar om att brottsoffret ofta inte vet hur de ska få sitt skadestånd. De tvingas ägna tid och kraft för att få sin självklara rätt. Det handlar om kontakter med Kronofogdemyndigheten, sitt eget försäkringsbolag och ibland även Brottsoffermyndigheten. Kristdemokraterna anser att det ska vara statens uppgift att kräva in pengarna. Detta kan lämpligen ske genom att domstolen skickar ett inbetalningsskort, och om den dömde inte betalar överlämnas ärendet till kronofogden för indrivning. I Norge finns liknande regler. Skadestånd bör betalas ut direkt från staten till brottsoffret när en dom vunnit laga kraft.

Straffrabatt

Att ett brottsoffer inte anmäler ett brott ska inte ge möjlighet till straffrabatt. Inte heller att det förflutit lång tid sedan brottet skett. Att bli utsatt för ett brott är i många fall traumatiskt, vilket gör att brottsoffret kan dra sig för att göra en polisanmälan. Inte minst gäller detta sexualbrott, men även andra brott där offret kan ge sig själv skulden eller inte orkar gå igenom en rättsprocess. Att gärningsmannen lyckats hålla sig undan rättsvisan är heller inget som ska belönas. Rättsvisa måste

ändå skipas. Därför borde inte straffrabatt ges endast på grund av att det förflutit lång tid mellan gärning och dom.

HEDERSVÅLD

FÖRSLAG

- En nationell kartläggning av hedersförtryckets omfattning genomförs
- Asylsökande och nyanlända ska vid samhällsorienteringen få kunskap om hedersrelaterat våld och brott, jämställdhet, kvinnors rättigheter och friheter i Sverige
- Gör hedersbrott till egen brottsrubricering
- Inrätta en nationell stömlinje för hedersrelaterat våld och brott
- Inrätta en Forced Marriage Unit enligt brittisk modell
- Utred förutsättningar för att utfärda en domstolsorder i likhet med brittisk modell
- Försäkringskassans arbete med kontrollverksamhet och brottsutredande befogenheter ska stärkas och villkoren för bosättningsbaserade förmåner inom socialförsäkringen ses över i syfte att förhindra att barn förs utomlands och för att stoppa bidragsbrott
- Obligatoriska hälsosamtal införs för asylsökande där bland annat frågor om könsstympning regelmässigt ska tas upp. Även vid besök i mödravården ska frågor om könsstympning rutinmässigt tas upp
- Inför särskilt hälsointyg enligt fransk modell
- Förbud att barn bär hijab, niqab eller burka i barnomsorg och lågstadiet
- Förbud för anställda inom offentlig förvaltning att bära niqab eller burka eller annan heltäckande slöja
- Förbud mot könsuppdelad undervisning i grundskolan ska utökas till att omfatta även gymnasieskola
- Utfärdande av så kallade oskuldsintyg samt genomförande av så kallade oskuldsundersökningar eller -operationer ska vara straffbart

KARTLÄGGNING AV HEDERSFÖRTRYCK

Den senaste utredningen som kartlade hedersförtrycket är sju år gammal. Då beräknades att 100 000 kan vara utsatta. Socialstyrelsen försökte

utreda omfattningen på nytt för ett par år sedan men avbröt det för att det, av en mängd olika skäl, inte gick att genomföra.³⁵ Vi vet alltså inget om omfattningen idag men det finns uppgifter om att så många som 240 000 kan leva under detta hedersförtryck. Kristdemokraterna vill att en nationell kartläggning av hedersförtryckets omfattning genomförs för att ta reda på hur många som lever under dessa hemska förhållanden.

Vi anser att det är viktigt att alla asylsökande och nyanlända redan vid samhällsorienteringen får kunskap om hedersrelaterat våld och brott, jämställdhet, kvinnors rättigheter och friheter i Sverige.

NATIONELL STÖDLINJE

Det krävs specifika kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck samt hedersnormer för att kunna erbjuda individanpassat och adekvat stöd och hjälp. I vissa fall kan även språkbarriären vara ett problem. Behovet av stödsamtal eller traumabehandling är stort. Myndigheternas kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck har blivit bättre och i vissa städer har det utvecklats särskilda verksamheter och resursteam som riktar sig till utsatta. Tyvärr är det långt ifrån alla kommuner som erbjuder detta och enligt Socialstyrelsen varierar myndigheternas kunskap både på verksamhets- och handläggarnivå runt om i landet.³⁶

Idag finns en nationell stödtelefon för myndigheter, yrkesverksamma och aktörer som behöver råd och konsultation kring hedersrelaterat våld och förtryck. Denna ansvarar Länsstyrelsen i Östergötland för. Nationell Centrum för Kvinnofrid (NCK) har idag en kvinnofridslinje men det finns alltså ingen nationell specifik stödlinje för dem som riskerar att bli eller är utsatta för just hedersrelaterat våld och förtryck. Istället hänvisas de till skolpersonal, socialtjänsten, hälso- och sjukvården eller polisen där man bor. En nationell stödlinje skulle tillgängliggöra stödet, informationen och samordna rätt hjälpinsatser.

HEDERSBROTT - EGEN BROTTSRUBRICERING

Hedersrelaterade brott utgör grova kränkningar av mänskliga rättigheter och brott mot internationell lagstiftning (FN:s kvinnokonvention). Enligt en rapport från Brå är de vanligaste brottstyperna olaga hot och misshandel.³⁷ Direkta dödshot har uttalats i tre fjärdedelar av de ärenden där olaga hot förekommer. Förutom att bli utsatta för misshandel och olaga hot blir dessa kvinnor också kontrollerade och kränkta på andra sätt, både av

gärningsmännen och av andra personer i kvinnornas närhet. Förtrycket innebär ofta kontroll av sociala kontakter, kvinnan tillåts inte klä sig eller sminka sig som hon vill, hennes datoranvändande kontrolleras osv. Många får inte umgås med pojkarna och män.

Hedersrelaterad brottslighet är brott riktade mot någon, ofta en släkting, som, enligt gärningsmannens och övriga släktens eller gruppens uppfattning, riskerar att vanära eller ha vanärat gärningsmannens, släktens eller gruppens heder. Syftet med brottsligheten är att förhindra att hedern skadas eller förloras, alternativt att reparera eller återställa den skadade eller förlorade hedern.

Idag saknas en särskild lagstiftning mot hedersbrott. Detta innebär att brottsoffer – allt som oftast en kvinna, ibland även män eller hbt-personer – försvinner i brottsstatistiken och att samhället saknar en heltäckande uppfattning om problemets omfattning. Kristdemokraterna vill därför att en lagstiftning införs som särreglerar hedersbrott i brottsbalken. Det skulle på ett bättre sätt än idag betona allvaret i hedersbrotten, öka den avskräckande effekten för den skyldige och innebära en möjlighet till högre skadeståndsanspråk. Därmed skulle det bli lättare för polisen att arbeta förebyggande då brottet skulle tas på större allvar. En lagstiftning om hedersbrott skulle även förbättra förutsättningarna att straffa fler personer än en. Motivet till hedersbrott särskiljer sig från andra brott på det sättet att många oftast är involverade i brottet, ofta har även brottet pågått under en längre tid. Friheten kringskärs inte vid enstaka tillfällen utan kontinuerligt.

FORCED MARRIAGE UNIT

Det är sedan 1 juli 2020 straffbart att förmå eller tillåta ett barn att ingå i äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelser och utreseförbud har införts för att skydda barn från att ingå barnäktenskap eller könsstympas. Men mer behöver göras.

Kristdemokraterna vill inrätta en särskild enhet inom Polismyndigheten vars uppgift är att hjälpa flickor och pojkar som riskerar att giftas bort mot sin vilja. Sådana enheter finns i Storbritannien och i Norge och kallas Forced Marriage Units. Både den norska och den brittiska verksamheten beskrivs som mer verksamhets- och departementsöverskridande, vilket uppfattas som viktigt. Vidare har de ett mer aktivt arbete när det gäller utlandsärenden.

Enligt uppgift har det norska teamet inte större

möjlighet att agera utomlands än det svenska, men de har ett mer välutvecklat system för att hantera sådana ärenden, bland annat har särskilda rådgivare i frågor om tvångsäktenskap och könsstympning placerats vid ett antal norska utlandsmyndigheter. Länsstyrelsen Östergötland har sedan 2003 regeringens uppdrag att förebygga hedersrelaterat våld. Deras upplevelse är att handlingsutrymme, rutiner, resurser och upparbetad samverkan kring transnationella ärenden ofta saknas inom myndigheter i Sverige.

I Storbritannien kan man utfärda ett dokument kallat "Forced Marriage Protection Order" som gör rättsliga åtgärder möjliga mot en förälder som inte inom en viss tid (ofta 48 timmar) återför flickan/pojken, eller kan påvisa var han eller hon finns. Det kan innebära häktning och i förlängningen fängelse i upp till sju år, om barnet inte återförs.

Det gör det svårt för en familj att dölja att deras son eller dotter är bortförd och skylla på att han eller hon är på semester. Men framförallt har detta en stark preventiv effekt. Sedan 2008 har nästan 900 sådana dokument utfärdats. För att uppnå en verksamhet som kan arbeta långsiktigt och med stöd av lagstiftning behöver det nationella kompetensteamet permanentas med befogenheter liknande det brittiska Forced Marriage Unit. En sådan verksamhet skulle behöva operera från en myndighet direkt under polisen.

STOPPA BIDRAG TILL FÖRÄLDRAR SOM FÖR SINA BARN UTOMLANDS

Nyligen uppmärksammades flera fall där föräldrar som befunnit sig i Syrien för att strida med IS samtidigt har fått barnbidrag och föräldrapenning. Glöm aldrig Pela och Fadime (Gapf) uppger på liknande sätt att föräldrar till barn som förs utomlands för att giftas bort samtidigt får barnbidrag för barnet. Det är upprörande och stötande att vi har ett socialförsäkringssystem som bidrar till att försörja föräldrar som inte bara begår bidragsbrott, utan även brott mot sina barn. Försäkringskassan har en kontrollutredningsverksamhet som ska säkerställa att felaktiga utbetalningar inte görs och motverka bidragsbrott. Men Inspektionen för socialförsäkringen (ISF) har funnit ett stort antal brister och problem när det gäller kontroll av utbetalningar av bidrag till personer som kan befinna sig utomlands.³⁸ Det rör utredningarna, den alltför stora vikten som läggs vid folkbokföringen och den föräldrade informationsdelningen myndigheter emellan. Samtliga dessa brister måste åtgärdas. Frågan om att stärka Försäkringskassans brottsutredande befogenheter behöver ses

över, något som myndigheten själv har efterfrågat. Dagens system innebär att Försäkringskassan avslöjar bidragsbrott i efterhand och sedan inleder rättsprocesser istället för att förhindra bidragsbrotten och därmed vara mer proaktiva. Försäkringskassan vill också att regionerna omfattas av samma underrättelseskyldighet vid felaktiga utbetalningar från välfärdssystemet, som kommunerna gör idag. Då skulle information kunna komma från exempelvis BVC eller tandvården. Det är även ett problem när de bosättningsbaserade förmånerna såsom exempelvis barnbidraget under vissa omständigheter kan utbetalas även då ett barn eller vuxen befinner sig utomlands. Dessa undantag utnyttjas på olika sätt och behöver därför ses över för att begränsas.

KÖNSSTYMPNING

Kvinnlig könsstympning är en livsfarlig sedvänja som ger flickor men för livet. Fler än två miljoner flickor i åldern 4–11 år könsstympas varje år världen över, enligt Unicef. Både förberedelse och underlåtenhet att avslöja könsstympning är straffbart i Sverige. Ändå sker det om och om igen i vårt land.

Det har vidtagits en del åtgärder för att stävja att könsstympning men mer behöver göras. För att undvika att svenska flickor utsätts för könsstympning anser vi att Sverige enligt fransk modell bör pröva att införa ett system med hälsointyg. Hälsointyget, eller skyddsbrevet om man så vill, ska kunna tas med till hemlandet vid resa, och ska tydligt visa att könsstympning är förbjudet enligt svensk lag. Intyget ska också visa att föräldrarna har ansvaret för flickan och således kan dömas enligt svensk lag även om könsstympning sker i annat land än Sverige.

Över 80 procent av de kvinnor som har sökt vård för könsstympning gör det vid graviditet eller förlösning. Under 2012–2018 var det 5000 kvinnor eller flickor som sökte vård. De flesta var mellan 18–39 år.³⁹ Antalet som söker vård har ökat under de senaste åren men det är troligen många fler som är könsstympade som aldrig söker vård. Socialstyrelsen har uppgett några tänkbara orsaker till att inte fler söker vård. En sådan är brist på kunskap om könsstympning och vilken förebyggande vård som finns samt att de som har varit utsatta för könsstympning kan ha tidigare negativa upplevelser av sjukvården.⁴⁰

Det är viktigt att tidigt kartlägga och komma i kontakt med kvinnor som har blivit utsatta för könsstympning eller som riskerar att hamna i farozonen för detta. Därför behöver samtal om

könsstympling redan göras vid de hälsosamtal som idag görs med nyanlända. Vi föreslår att dessa hälsosamtal dels blir obligatoriska och dels att frågor om könsstympling alltid tas upp i dessa samtal. Även vid mödravårdsbesöket behöver frågor om könsstympling regelmässigt tas upp. Enligt Socialstyrelsen visar vissa studier att vårdpersonal undvek att lyfta frågan med kvinnor som kan ha varit utsatta för könsstympling för att behandla alla kvinnor jämlikt. Men det är också frågan om att kvinnor många gånger inte talar svenska och att man uppfattar stora kulturella skillnader. Många inom vården vill ha mer kunskaper och kompetens om hur könsstympling bör tas upp. I studier där man frågar kvinnor som har könsstympats framgår att de också upplever att det är svårt att kommunicera med vårdpersonalen om detta. Många kvinnor ville att vårdpersonalen skulle fråga om könsstympling och förväntade sig även att de skulle göra det.⁴¹ Det behöver tas fram ett grundligt material som stöd för vårdpersonalen om hur ett samtal om denna svåra fråga kan föras på ett bra och respektfullt sätt.

STRAFFBART MED OSKULDSINTYG, OSKULDSUNDERSÖKNINGAR OCH -OPERATIONER

Redan 2015 granskade Kalla Fakta frågan om förekomsten av så kallade oskuldskontroller och oskuldsintyg. Sedan dess har det uppmärksammats flera gånger och även fråga om så kallade oskuldsoperationer. Med anledning av dessa uppgifter skickade Socialstyrelsen ut ett förtydligande under 2018 till alla inom vården och socialtjänsten om att detta är oförenligt med svensk lag.⁴² Det finns förvisso en tillsynsmyndighet över hälso- och sjukvårdspersonalen genom Inspektionen för vård och omsorg (IVO). Den som inte lever upp till patientsäkerhetslagens krav på vetenskap och beprövad erfarenhet riskerar att få kritik och att få sin yrkeslegitimation återkallad. IVO är också skyldigt att anmäla till åklagare om det finns misstanke att ett brott, för vilket fängelse är föreskrivet, har begåtts. Tyvärr så räcker inte detta. Det förekommer fortsatt uppgifter om att såväl kontroller genomförs som att intyg utfärdas samt att så kallade oskuldsoperationer utförs. Sveriges radio hade ett stort programinslag om detta så sent som i oktober 2020.⁴³

Oskuldsintyg, -kontroller och -operationer är ytterst ett uttryck för hedersrelaterat våld och förtryck. Det får aldrig sanktioneras av svensk sjukvård. Kristdemokraterna vill att det ska vara straffbart att utföra den här typen av kontroller eller operation samt att medverka till eller initiera densamma, alldeles särskilt då det berör barn un-

der 18 år.

HIJAB, NIQAB OCH BURKA I BARNOMSORG, SKOLAN OCH OFFENTLIG FÖRVALTNING

Inom hederskulturen råder bland annat ett oskulds- och kyskhetsideal som syftar till att kontrollera och begränsa kvinnors och flickors sexualitet. Hijab eller heltäckande klädsel som niqab och burka är både ett verktyg och en symbol för det. Med plagget kommer även skyldigheter och förpliktelser.⁴⁴ I många förorter är det inte ovanligt att små flickor så unga som 2–3 år tvingas bära hijab både utomhus och på förskolan. Mindreåriga som lever i religiös kontext har även mycket svårt att hävda en egen vilja. Göteborgs-Posten publicerade en kartläggning 2018 som visade att personalen i nästan sju av tio kommunala förskolor i utsatta områden i Göteborg, Stockholm och Malmö kunde tänka sig att aktivt kontrollera och tvinga barn att bära slöja mot deras vilja.⁴⁵ Denna könssegregering och dessa begränsningar av unga flickor genom påtvingade plagg hör inte hemma i svensk barnomsorg eller i klassrummen. Därför vill vi förbjuda hijab, niqab och burka på barn i barnomsorg och på lågstadiet.

Barnomsorgen och skolan ska präglas av trygghet, gemenskap och jämlikhet och utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar, jämställdhet och alla människors lika värde. Hijab, niqab och burka ingår i ett omfattande värdesystem. Det arabiska ordet hijab betyder "barriär" eller "sköld", och syftar till isolering och segregering av kvinnor gentemot män. Kvinnokroppen anses bringa skam eller leda till frestelse eller synd, och det är kvinnans skyldighet att dölja sin kropp för att bevisa och upprätthålla sin kyskhet och renhet.⁴⁶

En del flickor berättar hur de på skolgårdar bevakas och kontrolleras av bröder och andra manliga släktingar både gällande val av vänner, fritidsaktiviteter och om flickorna vill frigöra sig från hijaben.⁴⁷ Flickorna inom hederskulturen är förmodligen den mest utsatta gruppen i Sverige idag. De utsätts eller riskerar att utsättas för barnnäktenskap, oskuldskontroller, könsstympling, begränsade fri- och rättigheter samt extrem kontinuerlig kontroll över deras liv. Sverige har mycket kvar att arbeta med gällande hedersförtrycket i svensk barnomsorg och skola. Det går inte att frånga att dessa plagg, oavsett om en flicka självmant väljer att bära dem eller inte, utgör ett

konkret uttryck för mäns vilja att kontrollera kvinnors frihet, rörlighet och sexualitet.

Ett förbud för anställda inom offentlig förvaltning att bära niqab eller burka eller annan heltäckande slöja är nödvändigt av flera säkerhetsskäl samt för personidentifiering. Föräldrar ska kunna se personalen man lämnar sina barn till, en patient ska kunna se den vård- och omsorgspersonal som hon vårdas av och ett brottsoffer ska kunna se den polisanställda eller tjänsteman inom rättsväsende som hon söker hjälp ifrån. Även personer som har eller är utsatta för hedersrelaterade brott ska inte behöva mötas av heltäckande anställda på myndigheter och statliga institutioner som accepterar och ger sitt stöd för de idéer av hederskultur som heltäckande plaggen ytterst står för.

INGEN KÖNSUPPDELAD UNDERVISNING I SKOLAN

För några år sedan uppstod det en debatt om könsuppdelad undervisning med anledning av ett inslag i Kalla fakta om en muslimsk skola i Vällingby som hade könsuppdelade gymnastiklektioner. Med anledning av debatten förtydligades grundskolans läroplan 2018 att regel- eller slentrianmässig uppdelning inte är tillåten. Könsuppdelad undervisning skulle bara vara tillåtet när det finns ett tydligt pedagogiskt syfte såsom exempelvis att ha en killgrupp för att prata attityder i sex- och samlevnadsundervisningen. Under 2018 föreslog Skolverket motsvarande förtydligande av läroplanen för bl.a. gymnasieskolan men ingen ändring har gjorts. Kristdemokraterna anser att läroplanen måste ändras så att inte regel- eller slentrianmässigt könsuppdelad undervisning förekommer i gymnasieskolan.

SEXUALBROTT

FÖRSLAG

- Särskilda sexualbrottsgrupper inrättas inom polisen
- Preskriptionstid för grov våldtäkt tas bort
- En fördjupningsutbildning om sexualbrott införs för åklagare
- Metodstöd ska alltid användas av polisen och åklagare vid sexualbrott

Antalet sexualbrott har ökat och under 2019 anmäldes cirka 23 200 brott, en ökning med 3 procent sedan 2018.⁴⁸ Sexualbrott är ett av de få brott som sprider oro och rädsla hos kvinnor i stort, även kvinnor som inte i direkt mening har blivit drabbade. I den senaste nationella trygghetsun-

dersökningen (NTU) uppger 21 procent av alla kvinnor att de känner sig oroliga för att utsättas för våldtäkt eller sexuellt angrepp. Bland de yngre kvinnorna, 20–24 år, är det hela 46 procent som känner samma oro. 38 procent av de kvinnor som tillfrågats kände dessutom otrygghet vid sen utevistelse i sitt eget bostadsområde, varav 10 procent avstod från att gå ut på grund av detta. Andelen som känner så har också ökat sedan föregående år.⁴⁹

Den här oron begränsar kvinnors liv. Det kan handla om att välja en annan väg, noga planera tiden för hemgång, färdstätt m.m. Enligt NTU valde 33 procent av alla kvinnor under 2019 en annan väg eller färdstätt av rädsla för brott. Det är nästan dubbelt så många jämfört med män. 17 procent av samtliga kvinnor har till och med avstått från en aktivitet på grund av denna oro.⁵⁰ Sexualbrotten drabbar alltså på ett sätt nästan alla kvinnor, direkt eller indirekt. Det gör denna fråga till ett av de absolut viktigaste och största hoten mot jämställdheten i vårt land. Det behövs en kraftsamling mot sexualbrotten.

SÄRSKILDA SEXUALBROTTSGRUPPER INOM POLISEN

Under 2020 anmäldes det 8890 våldtäkter, enligt BRÅ. Det är en ökning med 6 procent jämfört med 2019.⁵¹ Samtidigt minskade antalet uppklarade fall 2010–2017 och andelen uppklarade fall har också minskat 2010–2019.⁵² Enligt ett inslag i Uppdrag Granskning 2019 läggs utredningar ner även då det finns utpekade och även då de inte har förhörts. Det finns dessutom stora skillnader i landet när det gäller uppkläring av ärenden.⁵³ Polisens omorganisation under 2015 innebar att de som utreder grova brott såsom mord också utreder våldtäkter. När exempelvis skjutningar äger rum läggs våldtäktsutredningarna åt sidan. Detta framkommer även i en rapport från Åklagarmyndigheten ”I granskningen har det emellertid funnits exempel på utredningar med mycket långa utredningstider och många påminnelser. En generell oro som vi stött på både bland åklagare och polisleddning är att våldtäktsutredningar, framförallt om de handläggs av enhet för grova brott, nedprioriterats till förmån för exempelvis mordutredningar och av den orsaken blir liggande i balans.”

Att våldtäktsmål läggs på hög och leder till åtal i så liten utsträckning är ett stort svek mot de kvinnor som drabbas men även för samhället i stort. Ju längre tid som går från anmälan till utredning desto svårare blir utredningsläget. Kristdemokraterna föreslår därför att utredningar om våldtäkt

och andra grova sexualbrott ska läggas på specialiserade sexualbrottsgrupper där utredningarna inte trängs undan av annat⁵⁴, där ett metodiskt arbete görs och där erfarna sexualbrottsutredare finns.

FÖRDJUPNINGSPÅBILDNING FÖR ÅKLAGARE OCH METODSTÖD VID SEXUALBROTT

Enligt Åklagarmyndighetens tillsynsrapport om våld i nära relationer och sexualbrott finns det vidareutbildning om brott i nära relationer. Den omfattar dock inte sexualbrotten.⁵⁵ Att införa en fördjupningsutbildning om sexualbrott mot vuxna för åklagarna skulle öka kompetensen och kunna bidra till höjd kvalitet i sexualbrottsutredningarna.

Av rapporten framkommer det även att de poliser och åklagare som lyckas att lagföra flest, i större utsträckning arbetar efter ett särskilt metodstöd, det vill säga ett bästa arbetssätt jämfört med övriga. Detta metodstöd bör därför alla poliser och åklagare använda.

BORTTAGEN PRESKRIPTIONSTID VID GROV VÅLDTÄKT

2010 togs preskriptionstiden bort för de brott som bedöms vara de allra grävsta. Här ingick dock inte ett av de allvarigaste brotten, grov våldtäkt. Preskriptionstiden är fortfarande 15 år. Det är viktigt att den som har begått ett så grovt brott ställs inför rätta och att det inte ska vara möjligt att undanhålla sig ett straff. Det kan ta flera år innan sexualbrottsoffer orkar berätta vad de har utsatts för. De skulle kunna få en upprättelse om preskriptionstiden tas bort. Tack vare den senaste DNA-tekniken finns det också bättre möjligheter att utreda dessa brott även om det går en längre tid. Redan i samband med förslaget om att ta bort preskriptionstid för de allra grävsta brotten förespråkade Socialstyrelsen och ROKS att preskriptionstiden bör avskaffas för grov våldtäkt. Kristdemokraterna föreslår därför att preskriptionstiden för grov våldtäkt tas bort.

PORRENS PÅVERKAN PÅ SEX OCH SAMLEVAD

FÖRSLAG

- Undervisning i sex och samlevnad ska endast bedrivas av lärare, skolsköterska, ungdomsmottagning eller skolkurator
- Alla skolor ska ha porrfilter i sina datorer

Enligt Stockholms stads enkät från 2020 uppger

fem procent av tjejerna i årskurs nio och åtta procent av tjejerna som går andra året i gymnasiet att de har blivit tvingade till sex. Det är den högsta siffran sedan enkäten första gången genomfördes 2002.⁵⁶

I ett uppmärksammat inlägg från en barnmorska förra året, beskrivs hur unga tjejer pressas till "hårt sex" och därmed tvingas söka vård för sår i underlivet och smärta vid samlag. Hon beskriver vidare att unga tjejer många gånger ställer upp på det de egentligen inte vill och att det finns en utbredd uppfattning om att sex ska göra ont.⁵⁷

Svenska Dagbladet har intervjuat unga tjejer som berättar om de förväntningar som finns att gilla strypsex och om försök till analsex utan någon förvarning. Hårt sex har blivit det normala. De som inte vill anses vara tråkiga. En tjej menar att porren är den första sexualundervisningen idag.⁵⁸

Det finns en överensstämmande bild om att sex- och samlevnadsundervisning tycks ha trängts undan av pornografin.⁵⁹ Orsaken är troligen dels för att sexualundervisningen inte har hållit tillräckligt hög kvalitet och dels för att pornografin är mycket mer tillgänglig. Att det är en olycklig utveckling är det ingen tvekan om.

Sex- och samlevnadsundervisning i skolan är ännu viktigare än tidigare eftersom barn och unga idag i allt större utsträckning tar intryck av pornografin. Samtal om relationer och sex, respekt för varandra, samtycke samt hur vi behandlar varandra är av stor vikt för hur flickor och pojkar relaterar till varandra. Enligt en rapport från Folkhälsomyndigheten är det information om hur man får en relation att fungera bra som unga främst önskar mer av.

Vi anser att sex- och samlevnadsundervisningen måste förbättras. Dels behöver det ingå som en obligatorisk del i lärarutbildningen (något som redan är på gång) och dels behöver verksamma lärare få fortbildningsinsatser. För att komplettera undervisningen i sex- och samlevnad bör även ungdomsmottagning, skolsköterska eller skolkurator knytas till skolan. Ungdomsmottagningar består av utbildade barnmorskor, kuratorer och läkare som dagligen möter ungdomar i sitt arbete. All typ av undervisning i sex- och samlevnad behöver kvalitetssäkras genom att endast lärare, skolsköterska, skolkurator eller ungdomsmottagningar medverkar.

PORRFILTER I SKOLOR

I och med digitaliseringen av förskola och skola har risken ökat för att barn exponeras för doku-

menterade övergrepp, vilket i sin tur normaliserar våldet för nästa generation. Dessa allvarliga konsekvenser ignoreras helt idag.

Den senaste tiden har media rapporterat om barns utsatthet för pornografi och hur den påverkar deras mående och beteende mot andra. Killar har i media berättat om hur de redan i nioårsåldern introducerades för våldsporr och hur avtrubade de blev. Samtidigt söker sig unga tjejer till ungdomsmottagningar för samlagssmärter och berättar att de pressas att ställa upp på "hårt sex". Konsekvenserna av pornografins skadeverkningar, både för dem som medverkar i pornografin och för de som tittar, har länge varit kända.⁶⁰

Enligt en Kantar Sifo-undersökning vill 70 procent av de tillfrågade ha en lag för att begränsa spridningen av pornografi till barn på internet.⁶¹ Vi anser att det bör finnas porrfilter i alla skoldatorer samt i datorer i förskolor och fritidshem.

KVINNORS ARBETSLIV OCH EKONOMI

I takt med att kvinnor fått friheten att forma sina egna liv har jämställdheten inom arbetslivet ökat. Bara de senaste 15 åren har löneskillnaden mellan könen kapats med närmare 40%. En följd inte minst av att fler kvinnor tar plats i högavlönade yrken. Att kvinnor sedan en tid utgjort majoriteten av de som studerar vid prestigeutbildningar som till exempel jurist- och läkarlinjen börjar nu märkas i lönestatistiken. Även den så kallade oförklarade löneskillnaden faller inom samtliga sektorer och är nu i princip obefintlig inom kommunal.

Samtidigt innebär inte sann jämställdhet att kvinnor ska förväntas anpassa sig efter hur det manligt dominerade arbetslivet har sett ut. Förbättringar kring kvinnors inträde och möjligheter i arbetslivet samt förändringar i hur arbets- och socialförsäkringssystem ser ut är nödvändiga.

För att kvinnor ska ha möjlighet eller vilja starta företag behöver flera åtgärder göras där villkoren för företagare i trygghetssystemen förbättras samt att föräldraförsäkringen blir mer flexibel. Pensionssystemet behöver bli mer jämställt och förutsättningar ges för att allt fler kvinnor ska uppmuntras till eget ägande, aktier och göra investeringar vilket skulle förbättra kvinnors ekonomi. Detta för att skapa förutsättningarna för en jämställd ekonomi och arbetsmarknad.

Inom kvinnodominerade sektorer behöver arbetsvillkoren förbättras. Det behövs fler kollegor, en bättre arbetsmiljö, minskad administrativ börda och flera arbetsgivare att välja mellan. Färre kvinnor än män driver företag men många fler kvinnor startar företag inom välfärdssektorn. Diskussionen kring vinster i välfärden och förbud mot dessa är något vi inte kan acceptera. Det skulle avsevärt försämra kvinnors möjligheter att starta eget inom välfärdssektorn men även minska kvinnors valfrihet att välja mellan flera arbetsgivare och i större utsträckning påverka sina arbetsvillkor. Vi behöver säkerställa goda förutsättningar för att uppvärdera kvinnors arbetsliv, ekonomi och ägande.

JÄMSTÄLLDA PENSIONER

FÖRSLAG

- Antalet barnrättsår i pensionssystemet utökas från dagens 4 år till 5 år
- Automatisk delad premiepension för makar

med gemensamma barn upp till 12 år

- En omställningspension på 6 månader införs för personer över 65 år

Kvinnor och mäns pensioner är inte jämställda. Det är i första hand och till största del en effekt av löneskillnaderna mellan män och kvinnor. Då löneskillnaderna mellan könen stadigt minskat kommer skillnaden i pension också minska i framtiden. Det går dock inte att ignorera att kvinnor på gruppnivå får lägre pensioner som en följd av de ansvar de tar för att bära, föda och ta emot nästa generation. Detta bör de kompenseras för i pensionssystemet.

HÖGRE PENSIONS RÄTT FÖR FÖRÄLDRAR

Sedan 20 år finns i pensionssystemet, efter ett kristdemokratiskt initiativ, en så kallad pensionsrätt för barnår. Det innebär att staten under barns fyra första år betalar in pensionsrätter för den av föräldrarna som har haft en lägre inkomst, bland annat på grund av föräldraledighet och vård av sjukt barn. Det har varit en viktig reform som stärker framför allt kvinnors pensioner men också lyfter värdet av att ta hand om sina barn. Vi vet dock att många kvinnor arbetar deltid även efter barnets fyraårsdag. 39 procent av alla kvinnor med barn mellan 3–5 år arbetar deltid. För att ytterligare kompensera de föräldrar som går ner i arbetstid eller är hemma med sjuka barn i större utsträckning (vilket fortfarande oftast är kvinnor) vill Kristdemokraterna utöka antalet barnrättsår från 4 till 5 år. Dessutom föreslås att den generella jämförelseinkomsten i barnrättsåren höjs från 75 procent till 85 procent, så att de som har lägst inkomst får en högre pensionsrätt.

Detta är ett förslag som även Pensionsmyndigheten har lagt fram. Enligt myndigheten skulle ett ytterligare barnrättsår (tillsammans med höjd jämförelseinkomst) minska gapet mellan mäns och kvinnors intjänande till den allmänna pensionen med cirka 0,8 procentenheter.

AUTOMATISKT DELAD PREMIEPENSION FÖR FÖRÄLDRAR

Allt för få känner till möjligheten att överföra den så kallade premiepensionen mellan

makar, så att pensionen utjämnas något mellan den som tjänar mer och den som tjänar mindre. En av orsakerna till detta har uppgivits vara att reglerna är onödigt krångliga och därför har förenklingar gjorts. Trots detta är det få som utnyttjar möjligheten till överföring. Kristdemokraterna anser att det av jämställdhets skäl ska vara så att den intjänade premiepensionen automatiskt delas lika mellan makar med gemensamma barn upp till 12 år. De som vill frånga denna regel får aktivt begära det. Det innebär också att vi inför en ny möjlighet till delvis överföring av premiepension som inte är möjlig att göra i dag. Möjligheten att överföra hela premiepensionen ska också fortsatt vara möjlig.

En delning av premiepensionen innebär idag att överföringen minskas med sex

procent, så att mottagaren får 94 procent av beloppet medan resten av pengarna fördelas

till samtliga pensions sparare som så kallad arvsvinst. Vi föreslår att detta avdrag slopas

helt.

OMSTÄLLNINGSPENSION ÄVEN FÖR DEN SOM ÄR ÖVER 65 ÅR

Idag finns det ett efterlevandeskydd i form av en omställningspension som utgår under tolv månader vid make/maka eller sambos dödsfall. Omställningspension gäller bara efterlevande som är under 65 år. Pensionsmyndigheten har analyserat denna åldersgräns och funnit att det saknas motiv för densamma.⁶⁸ Äldre liksom yngre efterlevande ställer om boendet efter dödsfallet. I motivet till att ha en åldersgräns räknas bostadstillägget som en lösning på tillfälliga utgifter som uppstår. Men detta är inte realistiskt eftersom bostadstillägget kräver en ansökan och är inkomstprövat. Dessutom kan det ta lång tid innan ett beslut. Omställningspensionen betalas däremot automatiskt ut efter ett dödsfall.

Omställningspensionen bör ge möjlighet att ställa om utgifter, inte inkomster som man tycks motivera dagens åldersgräns med. Pensionsmyndigheten ifrågasätter dessutom argumentet att man i en specifik ålder ska ha förberett sig för ett dödsfall. Samma krav kan ställas för par i alla åldrar. I rapporten görs en jämförelse av dagens skydd för efterlevande över 65 år och under 65 år. För en efterlevande pensionär med låg inkomst blev det totala skyddet (ökad garantipension och bostadstillägg) i nivå med omställningspensionen. Men det förutsätter en bostadskostnad motsvarande 5 000 kronor i månaden och avsaknad av

övriga tillgångar. För en efterlevande pensionär med medelinkomst landade skyddet på cirka 2 000 kronor i månaden. Som efterlevandeskydd vid en omställningsperiod fungerar dagens system därför inte särskilt bra. Detta drabbar därför i större utsträckning kvinnor eftersom det är en större andel kvinnor som är efterlevande. Pensionsmyndigheten konstaterar dessutom att det ur ett fördelningsmässigt perspektiv vore betydligt mer träffsäkert att ge omställningspension till äldre eftersom dessa saknar kollektivavtalens skydd som de flesta under 65 år har. En ändring av åldersgränsen för omställningspension skulle i mycket större utsträckning träffa personer med låga inkomster, främst kvinnor, jämfört med omställningspensionen för personer under 65 år. Vi anser att det finns motiv till att införa rätt till omställningspension även för den som är över 65 år och att denna kan gälla under sex månader (som är inom den tid som de flesta ansöker om bostadstillägget).

KVINNORS FÖRETAGANDE OCH ÄGANDE

FÖRSLAG

- Rätt till tjänstledighet för att starta företag ökas från dagens sex månader till 12 månader
- En översyn av SGI-reglerna för nystartade företag bör göras i syfte att stärka skyddet under de två första åren
- Föräldrapenningen ska fritt kunna överlåtas mellan föräldrar eller till andra närstående, vilket underlättar kombinationen företagande och föräldraskap
- Översyn av reglerna för karens och sjuklön för att öka enhetlighet mellan olika företagsformer
- En förenkling bör göras av SGI-beräkningen för företagare med enskild firma och inkomst av näringsverksamhet för att öka förutsebarheten i trygghetssystemen
- Plattformen Verksam.se ska tillhandahålla heltäckande information och stöd till företagare gällande regler och villkor kring socialförsäkringssystemen
- Åtgärder ska vidtas för att minska den skeva könsfördelningen av offentliga stödåtgärder inom näringslivet
- Ämnet samhällskunskap på gymnasiet utökas genom att delämnet om privatekonomi dels fördjupas och dels även omfattar frågor om aktier, investeringar samt

Trots att Sverige har en stor andel kvinnor som yrkesarbetar är kvinnor underrepresenterade bland företagare. Var fjärde företagare är en kvinna vilket ur ett europeiskt perspektiv är en låg siffra. Antalet kvinnliga företagare har dessutom börjat sjunka sedan några år tillbaka, även om andelen nya företag ledda av kvinnor har ökat något.

En överväldigande majoritet av de företag som drivs av kvinnor är inom service och personliga tjänster. Drygt två tredjedelar av de företag som kvinnor startar är som enskilda näringsidkare. Fördelningen för män är närmre 50/50. Kvinnors företag överlever dessutom något kortare än mäns.

Att ge utrymme för människors kreativitet och förbättra villkoren för företagare är att skapa förutsättningar för fler jobb och en god svensk välfärd. Den låga andelen kvinnor som idag driver företag vittnar om att hindren för att starta företag upplevs vara för stora.

Enligt Svenskt Näringsliv och Tillväxtverkets barometer är det främst otryggheten i att vara företagare jämfört med anställd, som är det största hindret för kvinnors företagande. Kvinnor vårdar sjuka barn och tar ut sin föräldradighet i större utsträckning och är därför mer beroende av att trygghetssystemen fungerar. Något som också gör att kvinnor väljer att starta företag i lägre utsträckning under småbarnsåren än män.

Det behövs en djupare förståelse för hur kvinnor driver företag och ser på finansiering och tillväxt. Det är inte kvinnors företagande som ska förändras - det är systemen.⁶⁹

För att kunna öka antalet kvinnor på ledande poster inom näringslivet som exempelvis börs- och bolag samt ledningsgrupper krävs att man har erfarenhet av att driva företag, av att vara entreprenör och ha ledaregenskaper. Därför behöver hinder undanröjas för att underlätta för kvinnor liksom män att starta och driva företag. Med fler kvinnor som företagare ökar rekryteringsbasen till bolagsstyrelser. Inom offentlig sektor är erfarenhet av att leda och utveckla verksamheter en viktig erfarenhet. Under alliansregeringen ledde den kristdemokratiske ministern Mats Odell ett arbete med karriärutveckling i syfte att öka andelen kvinnor på ledande poster inom den statliga sektorn. Man valde exempelvis att öppna upp rekryteringsförfarandet som tidigare varit mer slutet. Resultatet blev en ökad andel kvinnor på ledande poster.

Idag finns det även olika verktyg framtagna så att

företag frivilligt kan arbeta med jämställdhet. Ett sådant är exempelvis EDGE-certifiering där man strukturerat arbetar för att minska lönegapet i företag, utvärderar och planerar rekrytering och karriärmöjligheter, ledarskapsutveckling och förbättrad företagskulturen samt att oberoende revisorer utvärderar jämställdhetsarbetet.

FLER MÅSTE VÅGA – BÄTTRE VILLKOR I UPPSTARTSSKEDET

För att fler kvinnor ska våga ta steget vill vi utvidga rätten till tjänstledighet för att starta företag, från sex månader till tolv månader. Dessutom behöver reglerna kring sjukpenninggrundande inkomst ses över så att skyddet stärks under de två första åren.

FLEXIBLARE FÖRÄLDRAFÖRSÄKRING

Enligt Företagarnas rapport Föräldrafällan 2.0 efterfrågar en stor del företagare med barn större flexibilitet i föräldraförsäkringen.⁷⁰ Att få livspusslet att gå ihop kan vara särskilt svårt för företagare med familj. Att ha med sig barnet till arbetet på företaget kan fungera i somliga fall, men inte alla. Hälften av de tillfrågade företagarna med små barn vill kunna föra över föräldradagar på närstående.⁷¹ Föräldraförsäkringens utformning gör det svårt för såväl män som kvinnor som driver företag att fullt ut utnyttja föräldrapenningen. Redan idag avskräcker socialförsäkringssystemet – inte minst föräldraförsäkringen – kvinnor i yngre åldrar från att starta företag. De kvinnor som driver egna företag är föräldradediga i lägre utsträckning än anställda.

Över hälften (53 procent) av företagarna är negativa till fler kvoterade föräldradagar.⁷²

STÄRKT TRYGGHETSSYSTEM

Flera bra förändringar och förbättringar av villkoren för företagare i trygghetssystemen har genomförts men mer behöver göras. En relativt ny statlig utredning om företagares villkor konstaterar att trygghetssystemen till stor del är utformade för den som kan vara borta från sitt arbete vid sjukdom eller vård av barn.⁷³ Regler och tillämpning är inte alltid anpassade till företagare som arbetar självständigt och som kan ha mer varierande arbetsförhållanden samt inkomster. Ett område där detta kan ha betydelse är vid bedömningar i samband med delvis sjukskrivning och rehabilitering. Utredningen anser även att det är viktigt att undanröja omotiverade skillnader i regelverken mellan olika företagsformer, exempelvis nuvarande regler kring karenstider och sjuklön. En förenkling bör även göras av SGI-beräkningen

för företagare med enskild firma och inkomst av näringsverksamhet.

Enligt utredningen behöver företagare även bättre stöd och information om socialförsäkringarna. Informationen behöver vara lättillgänglig, samlad och heltäckande. Det behövs utvecklas flera webbaserade tjänster baserade på automatiserade processer som underlättar företagarnas kontakter med myndigheterna. Redan idag finns en plattform för detta där flera myndigheter tillhandahåller information, Verksam.se. Denna plattform bör därför utvecklas med information samt vägledning om regler och förmåner i trygghetssystemen.

OFFENTLIGA STÖDÅTGÄRDER I NÄRINGSLIVET

Varje år fördelas omfattande belopp i form av olika typer av offentliga stödåtgärder till enskilda. Det inkluderar bland annat stöd till företagande, olika stöd inom arbetsmarknads-, närings- och den regionala utvecklingspolitiken. En färsk utredning visar att det finns en ojämn fördelning av olika stödåtgärder som tillgång till krediter eller annan finansiering mellan kvinnor och män som vill starta eller driva företag.⁷⁴

Könsfördelningen av stöden inom näringslivet speglar i stor utsträckning hur företagspopulationen ser ut i stort. Däremot finns det några andra förklaringsfaktorer som att kvinnor upplever att vissa statliga insatser eller stöd inte är riktade till dem eller deras företag. Andra faktorer är hur bedömningar görs av tjänstemän på myndighet eller regioner som tolkar förordningar och beviljar därefter stöd samt hur stöden tilldelas de olika regionerna. Även stereotypa föreställningar om kvinnors och mäns företagande påverkar hur de behandlas när de ansöker om statligt riskkapital. Forskning visar att kvinnliga entreprenörer i snitt fick 25 procent av sitt efterfrågade kapital medan männen fick över hälften.

Inom EU:s regionala strukturfondsprogram och ett nationellt regionalfondsprogram, som tillsammans beviljade cirka 17 miljarder kronor år 2014–2020 i stöd inom företagsinvestering för tillväxt och sysselsättning, drevs 24 procent av de 23 000 stödmottagande företagen av kvinnor medan 76 procent drevs av män.

Vi anser att det krävs mer kunskap och information vart företagande kvinnor kan vända sig för

att söka information och offentliga stödåtgärder. Med anledning av de uppgifter som framkommit behöver flera åtgärder vidtas för att minska den skeva könsfördelningen av offentliga stödåtgärder inom näringslivet.

MER OM PRIVATEKONOMI, INVESTERINGAR OCH PENSIONSSYSTEMET

Konsumentverket (KO) visar i en rapport att det finns stora skillnader mellan hur män och kvinnor sparar och investerar. Det innebär också sämre ekonomiska förutsättningar på sikt. Kvinnor tycker det är svårare än män att hitta oberoende information och de förlitar sig i högre grad på bankens rådgivare, medan män i högre grad litar på sin egen förmåga eller tar del av mer marknadsspecifika källor. Kvinnor ägnar mindre tid åt sitt sparande och sparar i färre sparformer, i högre utsträckning i fonder eller på sparkonton. Män sparar i fler sparformer än kvinnor och är också beredda att ta högre risker för att få en högre avkastning. Nära 40 procent av männen sparar direkt i aktier, mot 28 procent av kvinnorna. KO konstaterar ”Att vara intresserad av pengar och investeringar är en del av den manliga normen vilket gör att det finns högre förväntningar på män att vara aktiva kring sin ekonomi och sitt kapital. Motsatt finns inte lika höga förväntningar på att kvinnor ska vara intresserade och avsätta tid för långsiktigt sparande, varken från individerna själva eller från omgivningen.”⁶²

Samtidigt visar en nyligen publicerad undersökning från Feminvest hur deras medlemmar vill lära sig mer om investeringar. Kvinnor visar ett stort intresse för att lära sig mer om riskfyllda investeringsalternativ såsom råvaror, onoterat och kryptovalutor. 70 procent av de tillfrågade ville lära sig mer om aktier, det mest efterfrågade investeringsalternativet. 78 procent önskade mer information om sitt pensionssparande och hur de kan påverka det.⁶³

En rapport från Ownershift 2019 kartlade kvinnors och mäns ägande på ett flertal områden. Bland annat visade rapporten att kvinnor i Sverige äger hälften så mycket som männen. När det gäller mark äger män mer än dubbelt så mycket som kvinnor. På fastighetssidan sträcker sig kvinnors ägande till drygt hälften av männens. Ägandet bland privatpersoner som investerat i aktier fördelar sig 60/40 mellan män och kvinnor. När det gäller privatägda aktier står männen för drygt 66 procent.⁶⁴ Ett hinder som rapportförfattarna identifierat handlar om ”finansiell läskunnighet”, vilket anses vara högt korrelerat med ett deltagan-

de på aktiemarknaden. Det kan även kapsla in att spara, hantera lån, planera för sin pension, där män anses ha ett kunskapsförsprång.

Idag ingår privatekonomi som del av samhällskunskapen på gymnasiet. Kristdemokraterna anser att frågor om privatekonomi måste ta större plats genom att även omfatta frågor om aktier, investeringar och hur pensionsystemet är uppbyggt. Det skulle vara bra för alla gymnasieelever att lära sig mer om men särskilt för unga kvinnor som efterfrågar detta.

FÖRBÄTTRADE VILLKOR FÖR KVINNOR INOM VÅRD OCH OMSORG

FÖRSLAG

- Alla som arbetar inom kommunal vård och omsorg ska erbjudas rätt till heltid och möjlighet till deltid
- Värna valfrihetsreformerna inom välfärdssektorn. Det måste finnas olika arbetsgivare att välja mellan inom de traditionellt kvinnodominerade vård- och omsorgsyren. Så kan kvinnor i större utsträckning påverka sina arbetsvillkor
- Öka antalet utbildningsplatser för undersköterskor
- 2 000 nya sjuksköterskor till kommunal hälso- och sjukvård
- Inför en tydlig karriärstege inom äldreomsorgen
- Maxtak för antalet medarbetare per chef i äldreomsorgen inom offentlig sektor. Målet bör vara inte fler än 20-25
- Aktivt arbete för att minska förekomsten av delade turer inom äldreomsorgen
- Utökad antal utbildningsplatser för sjuksköterskor och barnmorskor
- Inför betald specialistutbildning för sjuksköterskor
- Lagstadgad rätt till fortbildning för legitimerad personal inom vården
- Arbetsmiljöverket får i uppdrag att göra en nationell tillsyn av arbetsmiljön inom hälso- och sjukvården
- Kartläggning och en nationell åtgärdsplan för att komma tillrätta med vårdpersonalens administrativa börda och dess påverkan på arbetsmiljön

RÄTT TILL HELTID INOM KOMMUNAL VÅRD OCH ÄLDREOMSORG

I en ny rapport från Sveriges kommuner och regioner (SKR) redovisas andelen heltidsanställda och heltidsarbetande i kommuner och i regioner under perioden 2009–2019.⁶⁵ Andelen heltidsanställda och heltidsarbetande har ökat över tid. I november 2019 uppgick andelen heltidsanställda i regionerna till 89 procent och i kommunerna till 81 procent. Däremot är skillnaderna stora sett över hela landet, med mellan 45 till 86 procent heltidsanställda. Lägst andel heltidsarbetande finns bland annat inom kommunernas äldreomsorg. Medan vårdbiträden är den personalgrupp som har lägst andel heltidsarbetande. Det finns dessutom skillnader mellan verksamheter, yrkesgrupper samt mellan kvinnor och män både i kommuner och i regioner. Inom regionerna varierar andelen heltidsarbetande mellan 57 och 91 procent över verksamheterna. Den lägsta andelen finns inom primärvården. Oavsett personalgrupp i kommuner och regioner är andelen som arbetar heltid högre bland män än bland kvinnor. Exempelvis var andelen heltidsarbetande i personalgruppen undersköterskor/skötare i kommuner 44 procent för kvinnor och 62 procent för män 2019.

SKR och Kommunal arbetar under 2016-2024 i ett gemensamt utvecklingsprojekt, kallat Heltidsresan, med mål att heltidsarbete ska bli norm inom välfärdens kvinnodominerade verksamheter. Några övergripande mål för detta är att nya medarbetare anställs på heltid och ska arbeta heltid, samt att deltidsanställda ska erbjudas en heltidsanställning. Deltidsanställda ska motiveras att arbeta heltid och heltidsanställda som arbetar deltid ska arbeta heltid.

Frågan om rätt till heltidsarbete är viktig eftersom det handlar om att stärka kvinnors ekonomiska förutsättningar. Den som arbetar heltid har en bättre ekonomi både i nutid och i framtiden genom sin pension. Samtidigt är det viktigt att respektera de som vill jobba deltid, särskilt under småbarnsåren. Det är det ofrivilliga deltidsarbetet som vi måste ta strid mot. Det finns således ingen enkel lösning på denna fråga. Vi vill dock betona att det ska finnas en rätt till heltidsarbete för den som vill och möjlighet till deltidsarbete för den som vill.

FLER KARRIÄRVÄGAR OCH FLER KOLLEGOR INOM ÄLDREOMSORGEN

Tyvärr är arbetsvillkoren på många håll inom äldreomsorgen inte tillräckligt bra – var tredje person som arbetar inom äldreomsorgen vill

sluta. Löneläget är ofta lågt och det finns små möjligheter att byta arbetsgivare när det saknas valfrihetssystem och därmed konkurrens om medarbetare. Därför är det viktigt att värna valfrihetssystemen inom kvinnodominerande yrken för att personalen ska kunna påverka sina arbetsvillkor i större utsträckning.

För att skapa yrkesutveckling och karriärvägar för omsorgspersonalen behövs fler utbildningsmöjligheter. Det är också en viktig del i att attrahera mer personal – att kommunerna erbjuder strukturerad fortbildning och möjliga karriärvägar.

Enligt Socialstyrelsens statistik har antalet sjuksköterskor i äldreomsorgen sjunkit de senaste åren och ligger idag på cirka 14 000, varav knappt hälften jobbar på de särskilda boendena. I Norge är var femte medarbetare på äldreboenden en sjuksköterska, medan det bara är cirka var tjugonde i Sverige. Det finns helt enkelt för få sjuksköterskor inom äldreomsorgen. Sjuksköterskan är nödvändig för den medicinska kompetensen och denna brist har blivit som mest uppenbar under pandemin. Vi vill att 2 000 sjuksköterskor anställs till den kommunala vård och omsorgen.

Kristdemokraterna vill också möjliggöra för fler undersköterskor att utbilda sig till specialiserade undersköterskor, vilket kan avlasta sjuksköterskorna inom äldreomsorgen, då de är en viktig länk mellan undersköterskan och sjuksköterskan. Satsningen innebär ca 1 500 yrkeshögskoleplatser, och studierna ska bedrivas på deltid vid sidan av jobbet som undersköterska.

Det behövs också övergångsregler så att införandet av en skyddad titel för undersköterskor kan ske på ett ordnat sätt och undersköterskor ges goda möjligheter att komplettera sin kompetens.

Kristdemokraterna ser också positivt på att man inom äldreomsorgen utarbetar och inför en karriärstege med tydliga yrkesdefinitioner där det framgår vad varje steg innebär.

MAXTAK FÖR ANTALET MEDARBETARE PER CHEF I ÄLDREOMSORGEN

Äldreomsorgens chefer har idag inte förutsättningar att göra ett så bra jobb som de skulle vilja. Chefer inom vård och omsorg och sociala tjänster har de största arbetsgrupperna på hela arbetsmarknaden – inom just äldreomsorgen har varje chef i snitt direkt personalansvar för ca 50 personer. Arbetsmiljöverket har visat att chefer inom vård och omsorg arbetar under tidspress, har hög arbetsbelastning med stora ansvarsområden och många medarbetare. Resultatet är att

en av fem i personalen upplever att de har små eller mycket små möjligheter att vid behov få stöd av chef.

Cheferna har en viktig roll i fråga om att skapa goda villkor för personalen, men det är bara möjligt om enhetscheferna har ansvar för ett rimligt antal medarbetare. Dessutom måste en större flexibilitet medges av kommunerna så att enhetscheferna kan göra de prioriteringar som leder till bättre arbetsvillkor och en god bemanning med hög kontinuitet. Alltför ofta kringskärs enheternas chefer genom kommunövergripande regler som minskar tilliten och därmed gör ansvarsutkrävandet sämre.

För att äldreomsorgens chefer ska klara av sin viktiga uppgift behöver antalet medarbetare per chef begränsas. Målet bör vara att en chef i äldreomsorgen inom offentlig sektor inte ska kunna ansvara för fler än 20–25 anställda.

Äldreomsorgens chefer behöver även gå ledarskapsutbildning för att ytterligare stärka stödet till medarbetare.

MINSKA ANTALET DELADE TURER

Äldreomsorgens personal måste ges goda förutsättningar att göra ett bra jobb. Förutom att den som arbetar inom hemtjänst eller på vård- och omsorgsboende behöver goda arbetsvillkor för att kunna ge kvalitativ omsorg, är det också viktigt för att de ska trivas i sitt arbete och inte slita ut sig i förtid. Redan idag råder arbetskraftsbrist inom äldreomsorgen – 70 procent av personalen uppger att bemanningen är otillräcklig minst någon dag per vecka.

Det finns på många håll orimliga arbetstider, bl.a. på grund av så kallade delade turer, som ofta kraftigt drar ned medarbetares livskvalitet och möjligheter till familjeliv. Delade turer innebär två arbetspass som är uppdelade med en längre rast än en lunchrast emellan. Ofta handlar det om ett förmiddagspass och ett kvällspass med ett par eller några timmars obetald rast emellan. Dåliga scheman bidrar till stress och sjukskrivningar. Närmare 80 procent av personalen inom äldreomsorgen upplever psykisk ansträngning och jäkt i arbetet. Över hälften upplever detta i stort sett varje dag. Resultatet är många sjukskrivna och hög personalomsättning. Svårigheterna att lägga bra scheman minskar därmed ytterligare.

Det behövs krafttag för att förbättra arbetsvillkoren för personalen inom äldreomsorgen. Det handlar om att värna medarbetare, deras familjeliv och hälsa, men också om att stärka möjligheten

att rekrytera mer personal.

En nyckelgrupp för att skapa goda arbetsvillkor är schemaläggare. De bär ett tungt ansvar för att få allt att rulla och för att lägga en planering som gör att personal inte bränner ut sig. De goda exemplen finns – där engagerade och kloka schemaläggare klarar av att säkerställa både god hemtjänst med tid för den äldre och heltid för den personal som önskar – utan delade turer. Därför vill vi utöka och ha en permanent satsning med inriktning på utbildning av schemaläggare inom hemtjänsten, metodutveckling och spridning av exempel på hur man uppnår god personalkontinuitet.

Bättre villkor för personal inom äldreomsorg genom prestationsbundet stöd

Kristdemokraterna vill att staten tecknar ett avtal med SKR om ett prestationsbundet stöd till förbättrade villkor för personalen inom äldreomsorgen. Satsningen ska följas upp årsvis med målsättningen att alla kommuner ska nå bättre resultat. Stödet baseras på fyra parametrar som alla väger lika:

- Kommunen ska kunna visa att det skett en tydlig minskning i användandet av delade turer alternativt att delade turer är på en låg nivå eller inte används alls.
- Kommunen ska tydligt minska antalet hemtjänstpersonal per hemtjänsttagare över 65 år.
- Kommunen ska kunna visa ett bättre resultat än föregående år för SKR:s totalindex för Hållbart medarbetarengagemang (HME) vad gäller äldreomsorgen. Som minst ska kommunen ha ett HME på 50 (av 100), och överstiger det 75 får kommunen ersättning oavsett om det skett en förbättring från föregående år eller ej.
- Kommunen ska kunna visa att snittantalet som äldreomsorgscheferna i kommunen har direkt rapporteringsansvar för tydligt minskar. De som inte överstiger 25 får alltid del av stödet

BÄTTRE FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR VÅRDPERSONAL

Trots att det aldrig funnits fler anställda sjuksköterskor och läkare så råder ändå en stor personalbrist. Såväl Socialstyrelsen som Inspektionen för vård och omsorg (IVO) har återkommande pekat på att bristen på kompetent personal utgör en patientsäkerhetsrisk. Svårigheter med rekryteringar har lett till bemanning med tillfälligt anställd hälso- och sjukvårdspersonal.

Förutom att utöka antalet utbildningsplatser för bland annat sjuksköterskor och barnmorskor, är

det viktigt att säkerställa att ännu fler av den erfarna vårdpersonalen stannar kvar i yrket. Även om det förekommer att utbildad vårdpersonal söker sig till andra yrken så finns många kvar. Mer behöver göras för arbetsmiljön så att ännu fler är kvar och framförallt är det viktigt när det gäller erfaren personal. Sjukvårdshuvudmännen har ett mycket stort ansvar för arbetsmiljön och för att personal med en längre sjukvårdsutbildning ska arbeta med det de är utbildade för.

Sjuksköterskorna är ovärderliga för att säkerställa en god vårdkvalitet. Arbetsvillkoren måste förbättras och statusen på yrket höjas för att fler sjuksköterskor i ännu högre utsträckning ska vilja och orka stanna inom vården. Sjuksköterskor och undersköterskor måste få fokusera på vården. Vi vill ge sjuksköterskor bättre möjlighet till specialistutbildning. Specialistutbildning för sjuksköterskor ska vara betald och finnas på lika villkor i hela landet. Så kallade utbildningsanställningar under specialistutbildning kan vara ett sätt att öka tillgången på kvalificerad personal.

Idag saknas det även reglering för hur man tillförsäkrar legitimerad personal kontinuerlig fortbildning. Kristdemokraterna vill det utreds omfattning och struktur för en reglerad fortbildning av god kvalitet som all legitimerad personal har rätt till.

TILLSYN AV ARBETSMILJÖN I VÅRDEN

Sedan 1980-talet har kvinnor haft högre sjukfrånvaro än män och skillnaderna fortsätter att öka. Det finns många olika orsaker till att kvinnor i högre utsträckning än män drabbas av arbetsskador inom vissa branscher. Hur arbetet är organiserat, hur ledarskapet ser ut och vilka förutsättningar som finns att utföra arbetet är några exempel. Utmärkande för ohälsan hos kvinnor är arbetssjukdomar orsakade av sociala och organisatoriska faktorer.

I en genomförd kunskapsmanställning (2016:2) framhålls särskilt problemen inom de kvinnodominerade yrkesgrupperna inom vård, skola och omsorg. Både män och kvinnor som arbetar inom dessa sektorer mår sämre än andra.

Under 2017–2019 genomförde Arbetsmiljöverket en tillsyn av arbetsmiljön inom äldreomsorgen.⁶⁶ I 87 procent av tillsynsärendena utkrävdes åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Sammantaget konstaterades ”stora brister och risker med arbetsmiljön”. Flera förslag till förändringar återfinns i rapporten. Kristdemokraterna anser att motsvarande tillsyn, över en längre period, behöver göras av Arbetsmiljöverket inom hälso- och sjukvården. Arbetsmiljöverket behöver således få

ett sådant uppdrag.

Med de insikter som finns om kvinnors och mäns olika förutsättningar och om ohälsa bör Arbetsmiljöverket utveckla verktyg för och kartlägga hur kvinnor och män exponeras för riskfaktorer som kan leda till sjukskrivning och hur man kan förebygga dessa riskfaktorer.

MINSKAD ADMINISTRATION

Byråkratiseringen av hälso- och sjukvården har på goda grunder lett till stor irritation hos vårdens medarbetare. Utredningen Effektiv vård⁶⁷ visar att omfattningen av administrativa krav är stora och att det har ökat under den senaste tioårsperioden. Ingen har ett samlat ansvar för att bedöma om de administrativa uppgifterna är rimliga och väl avvägda. Regeringen bör därför skyndsamt ge ett sådant uppdrag till myndigheterna på området.

Det behöver genomföras en kartläggning och åtgärdsplan i varje region för att komma tillrätta med vårdpersonalens administrativa börda och dess påverkan på arbetsmiljön. Erfarenheterna från pandemin, då vissa rutiner och redovisningar togs bort utan att vården och patientsäkerheten påverkades, bör tas tillvara.

REFERENSER

- 1 SBU 2021. <https://www.sbu.se/sv/pressmeddelanden/tidigare-pressmeddelanden/2021/sa-hjalper-vi-gravida-med-forlossningsradsla-depression-och-angest-under-graviditet/>
- 2 Socialstyrelsen. Stärk förlossningsvården och kvinnors hälsa 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-12-6531.pdf>
- 3 Socialstyrelsen regeringsuppdrag 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-12-6531.pdf>
- 4 Socialstyrelsen statistik om graviditeter, förlossningar och nyfödda barn 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2020-12-7051.pdf>
- 5 Socialstyrelsen. Stärk förlossningsvården och kvinnors hälsa 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-12-6531.pdf>
- 6 Socialstyrelsen. Gravida och nyförlösta kvinnors situation och behov 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-11-6436.pdf>
- 7 Socialstyrelsen. Gravida och nyförlösta kvinnors situation och behov 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-11-6436.pdf>
- 8 <https://www.gu.se/nyheter/vi-maste-erkanna-konsskillnaderna-nar-det-galler-stroke>
- 9 Socialstyrelsen. Utvärdering av vård vid endometriosis. 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/nationella-riktlinjer/2019-9-4996.pdf>
samt
Socialstyrelsen. Stärk förlossningsvården och kvinnors hälsa 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-12-6531.pdf>
- 10 Socialstyrelsen. Kartläggning av vård och behandling vid klimakteriebesvär ur perspektivet jämlik vård 2020. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-1-6568.pdf>
- 11 Socialstyrelsen 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/pressrum/press/allt-fler-far-antidepressiva-lakemedel/>
- 12 <https://www.mucf.se/pressmeddelande/psykisk-ohalsa-okar-bland-unga-tjejer-trotthet-och-stress-vanligaste-symptomen>
<https://www.expressen.se/nyheter/atstorning-ar-okar-mest-bland-barn-i-tioarsaldern/> <https://www.svd.se/unga-tror-de-tar-kontroll-genom-att-skada-sig-sjalva>
<https://www.regeringen.se/4a68c4/contentassets/bc0f4b1a-4ce844f2aa59949d09c93f29/utgiftsomrade-9-halsovard-sjukvard-och-social-omsorg.pdf> sidan 80
- 13 Budgetproposition 2020/21:1 Utgiftsområde 13 Jämställdhet och nyanlända invandrares etablering
- 14 Folkhälsomyndigheten 2021. <https://www.folkhalsomyndigheten.se/livsvillkor-levnadsvanor/psykisk-halsa-och-suicidprevention/statistik-psykisk-halsa/statistik-over-aldres-psykiska-halsa/>
- 15 <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2014-12-13.pdf>
- 16 Socialstyrelsen 2019. <https://www.socialstyrelsen.se/om-socialstyrelsen/pressrum/press/allt-fler-far-antidepressiva-lakemedel/>
- Socialstyrelsen 2018. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/oppna-jamforelser/2018-9-12.pdf>
https://www.sbu.se/contentassets/091b2eda2ea94eec983300d-0d1236e04/depression_aldre_2015.pdf
- 17 Se bl.a. Riksrevisionen 2019:19. Jämställd sjukfrånvaro – bedöms män och kvinnor likvärdigt i sjukskrivningsprocessen? https://www.riksrevisionen.se/download/18.241fb15416b1ca0223ec349a/1560156382158/RiR_2019_19_ANPASSAD.pdf eller Delredovisning från Kommission för jämställda livsinkomster. A 2020:01
<https://www.regeringen.se/490611/contentassets/296400a4636d473e836ac5cfe5f21ee8/pm-delredovisning-fordelning-av-offentliga-stodatgarder-mellan-kvinnor-och-man.pdf>
- 18 Riksrevisionen. 2019:19. Jämställd sjukfrånvaro - bedöms män och kvinnor likvärdigt i sjukskrivningsprocessen? https://www.riksrevisionen.se/download/18.241fb15416b1ca0223ec349a/1560156382158/RiR_2019_19_ANPASSAD.pdf
- 19 IFAU. 2016:21. <https://www.ifau.se/sv/Press/Meddelanden/paverkar-ett-mer-jamstallt-uttag-av-foraldrapenning-sannolikheten-att-foraldrar-separerar/>
- 20 ISF. <https://inspsf.se/publikationer/rapporter/2018/2018-06-13-dubbeldagar---vissa-pappors-vag-in-i-foraldrapenningen>
- 21 Försäkringskassans korta analyser 2019:2. <https://www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/d2213022-b04e-4a4d-8e4e-0057b49eec91/foraldrapenningdagar-som-inte-anvands-korta-analyser-2019-2.pdf?MOD=AJPERES&CVID=>
- 22 Jämställt föräldraskap och goda uppväxtvillkor för barn – en ny modell för föräldraförsäkringen. SOU 2017:101. https://www.regeringen.se/4afa97/contentassets/01a6fba2043a4e58aeac32cf52bd3449/sou-2017_101_jamstallt-foraldraskap-och-goda-uppvaxtvillkor-for-barn.pdf
- 23 Försäkringskassans korta analyser 2019:2. <https://www.forsakringskassan.se/wps/wcm/connect/d2213022-b04e-4a4d-8e4e-0057b49eec91/foraldrapenningdagar-som-inte-anvands-korta-analyser-2019-2.pdf?MOD=AJPERES&CVID=>
- 24 <https://unionenopinion.se/nyheter/jobba-vobba-eller-vabba/>
Unionen. Vobba 2018. https://www.unionen.se/sites/default/files/files/novus_unionen_vobba_2018_rapport_20171206.pdf
- 25 RUT Dnr 2020:1707
- 26 Unionen. Föräldravänligt arbetsliv 2017. https://www.unionen.se/sites/default/files/files/foraldravangligt_arbetsliv_2017_2620.pdf
- 27 Kommunal. "Alla andra hämtar tidigt" https://www.kommunal.se/sites/default/files/rapport_alla_andra_hamtar_tidigt2011.pdf
- 28 https://res.cloudinary.com/lararforbundet/image/upload/v1600418923/7853262e472ac492f3a3968a8f07a144/Barngrupperna_ar_fortfarande_for_stora.pdf

- 29 Kommunal. De oumbärliga. 2019 https://www.kommunal.se/sites/default/files/attachment/de_oumbarliga_rapport_2019_kommunal_tryck.pdf
- 30 <https://www.regeringen.se/49cca3/contentassets/7302f489bbde433b958beedb7b1bdeff/starkt-kvalitet-och-likvardighet-i-fritidshem-och-pedagogisk-omsorg-sou-202034>
- 31 <https://www.regeringen.se/49cca3/contentassets/7302f489bbde433b958beedb7b1bdeff/starkt-kvalitet-och-likvardighet-i-fritidshem-och-pedagogisk-omsorg-sou-202034>
- 32 <https://www.regeringen.se/4aaa32/contentassets/b947e36a-eaa54e6496e97235196c0c60/svenska-kommunalarbetarforbundet.pdf>
- 33 Socialstyrelsen. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-3-17.pdf>
- 34 Aftonbladet. <https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/RR2m-Br/800-kvinnor-lever-gomda--gloms-bort-av-myndigheterna>
- 35 Socialstyrelsen. 2019. <https://www.hedersfortryck.se/wp-content/uploads/2019-3-17.pdf>
- 36 <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2019-3-17.pdf>
- 37 Brå. Rapport 2012:1 "Polisens utredningar av hedersrelaterat våld"
- 38 ISF. 2018:6 "Risker för felaktiga utbetalningar vid gränsöverskridande situationer"
- 39 Socialstyrelsen. 2020. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-3-6632.pdf>
- 40 Socialstyrelsen. 2020. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-3-6632.pdf>
- 41 Socialstyrelsen. 2020. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-3-6632.pdf>
- 42 Socialstyrelsen. Meddelandeblad. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/meddelandeblad/2018-2-14.pdf>
- 43 Sveriges Radio. 2020. "Oskuldsnormen – hur och varför?" <https://sverigesradio.se/avsnitt/1574782>
- 44 <https://gapf.se/wp-content/uploads/2021/01/11-omraden-64-punkter-201203.pdf>
- 45 <https://www.gp.se/nyheter/gp-granskar/27-av-40-forskolor-sager-ja-till-slojtvang-1.6326768>
- 46 <https://islam.se/kvinnosyn/slojan>
- 47 <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/norrboten/har-berattar-de-afghanska-tjejerna-i-norrboten-hur-de-kontrolleras-och-bevakas>
- 48 BRÅ. <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html>
- 49 Nationella trygghetsundersökningen 2020. https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5306cd13/1606479595116/2020_8_Nationella_trygghetsundersokningen_2020.pdf
- 50 Nationella trygghetsundersökningen 2020. https://www.bra.se/download/18.7d27ebd916ea64de5306cd13/1606479595116/2020_8_Nationella_trygghetsundersokningen_2020.pdf
- 51 BRÅ. <https://www.bra.se/om-bra/nytt-fran-bra/arkiv/nyheter/2021-01-21-anmalda-brott-2020---preliminar-statistik.html>
- 52 Se bl.a. BRÅ. <https://www.bra.se/statistik/statistik-utifran-brottstyper/valdtakt-och-sexualbrott.html> eller <https://www.svt.se/nyheter/granskning/ug/misstankta-hors-in-te-i-valdtaktsutredningar-helt-emot-vad-som-rekommenderas-eller-https://www.svd.se/andelen-upklarade-valdtakter-sjunker>.
- 53 Uppdrag granskning "Utredning nedlagd" 13 mars 2019.
- 54 Åklagarmyndigheten 2019. "Våldsbrott i nära relationer och sexualbrott mot vuxna. En gemensam granskning av polisens och åklagarens handläggning." <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rapporter/tillsynsrapporter/tillsynsrapport-20191-vald-i-nara-relationer-och-sexualbrott-mot-vuxna.pdf>
- 55 Åklagarmyndigheten 2019. "Våldsbrott i nära relationer och sexualbrott mot vuxna. En gemensam granskning av polisens och åklagarens handläggning." <https://www.aklagare.se/globalassets/dokument/rapporter/tillsynsrapporter/tillsynsrapport-20191-vald-i-nara-relationer-och-sexualbrott-mot-vuxna.pdf>
- 56 Stockholms stad. 2020. <https://start.stockholm/globalassets/start/om-stockholms-stad/utredningar-statistik-och-fakta/undersokningar/rapport-om-ungdomars-levnadsvanor/stockholms-senkatenn---urval-av-stadsovergripande-resultat.pdf>
- 57 <https://www.svd.se/barnmorskans-larm-unga-pressas-till-hart-sex>
- 58 <https://www.svd.se/barnmorskans-larm-unga-pressas-till-hart-sex>
- 59 Se bl.a. <https://www.unizonjourer.se/vara-sakfragor/pornografi/> eller <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/vi-har-porren-som-forstahandskalla-till-sexualundervisning> eller [https://www.svd.se/barnmorskans-larm-unga-pressas-till-hart-sex samt https://www.svd.se/dokumentar-om-porrskador-ska-fa-killar-att-prata/i/utvalt/om-porrindustrin](https://www.svd.se/barnmorskans-larm-unga-pressas-till-hart-sex-samt-https://www.svd.se/dokumentar-om-porrskador-ska-fa-killar-att-prata/i/utvalt/om-porrindustrin) eller <https://www.expressen.se/debatt/mainstream-porren-maste-problematiseras/>
- 60 <https://porrfribarndom.se/sa-paverkas-barn-av-porr/>
- 61 Aftonbladet. 2020. <https://www.aftonbladet.se/debatt/a/WOL2JQ/svenska-folket-skydda-unga-fran-porr-med-lag>
- 62 Pensionsmyndigheten 2020. "Analys av efterlevandeskyddet – Svar på regeringsuppdrag". <https://www.pensionsmyndigheten.se/nyheter-och-press/pressrum/omstallningspensionens-alders-grans-ar-omotiverad>
- 63 Företagarna 2021. <https://www.foretagarna.se/nyheter/riks/2021/mars/kvinnor-ska-ha-lika-tilltrade-till-marknaden/>
- 64 Företagarna. Föräldrafällan 2.0. <https://www.foretagarna.se/contentassets/5b4cba2e9af44e969bdb5d9f40a5d7b8/foraldralfallan-2.0.pdf>
- 65 Företagarna. Föräldrafällan 2.0. <https://www.foretagarna.se/contentassets/5b4cba2e9af44e969bdb5d9f40a5d7b8/foraldralfallan-2.0.pdf>

- 66 Företagarna. Föräldrafällan 2.0. <https://www.foretagarna.se/contentassets/5b4cba2e9af44e969bdb5d9f40a5d7b8/foraldralfallan-2.0.pdf>
- 67 SOU2019:41 https://www.regeringen.se/4adae8/contentassets/9738db63f8044c629955a8a2c1fcfd10/sou-2019_41_webb.pdf
- 68 https://www.regeringen.se/490611/contentassets/296400a-4636d473e836ac5cfe5f21ee8/pm-delredovisning_fordelning-av-of-fentliga-stodatgarder-mellan-kvinnor-och-man.pdf
- 69 Konsumentverket. 2019. 2018:18. Långsiktigt sparande – en ojämsställd marknad. <https://www.konsumentverket.se/globalassets/publikationer/produkter-och-tjanster/finansiella-tjanster/rapport-2018-18-ojamstallt-langsiktigt-sparande-konsumentverket.pdf>
- 70 Feminvest. 2020. Fearless & Sustainable. <https://feminvest.se/2020/03/07/nu-slutar-vi-prata-om-att-kvinnor-inte-investerar-och-borjar-istallet-prata-om-hur-de-investerar/>
- 71 <https://www.ownershift.se/report>
- 72 SKR. "Möt välfärdens kompetensutmaning – rekryteringsrapport 2020".
- 73 Arbetsmiljöverket. 2020. <https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/rapporter/2018-007023-projektrapport-aldreomsorgen-2017-2019.pdf>
- 74 SOU 2016:2

...the first of these is the fact that the ...

...the second of these is the fact that the ...

...the third of these is the fact that the ...

...the fourth of these is the fact that the ...

...the fifth of these is the fact that the ...

...the sixth of these is the fact that the ...

...the seventh of these is the fact that the ...

...the eighth of these is the fact that the ...

...the ninth of these is the fact that the ...

...the tenth of these is the fact that the ...

...the eleventh of these is the fact that the ...

...the twelfth of these is the fact that the ...

...the thirteenth of these is the fact that the ...

...the fourteenth of these is the fact that the ...

...the fifteenth of these is the fact that the ...

...the sixteenth of these is the fact that the ...

...the seventeenth of these is the fact that the ...

...the eighteenth of these is the fact that the ...